

IHOR SKOCZYŁAS* – LWÓW (UKRAINA)

**NOWE ŹRÓDŁO DO DZIEJÓW SYNODU ZAMOJSKIEGO
CERKWI UNICKIEJ: BAZYLIAŃSKI *DIARIUSZ*
PROTOARCHIMANDRYTY ANTONIEGO ZAWADZKIEGO
(25 SIERPNIA – 18 WRZEŚNIA 1720 ROKU)¹**

**A NEW SOURCE FOR THE HISTORY OF THE SYNOD
OF THE UNIATE CHURCH IN ZAMOŚĆ: BASILIAN DIARY
OF PROTOARCHIMANDRITE ANTONI ZAWADZKI
(25 AUGUST–18 SEPTEMBER 1720)**

Abstract

The subject of this publication is an excerpt from the diary of Father Antoni Zawadzki, a protoarchimandrite of the Basilian Order, found by the late Prof. Ihor Skoczylas. The source belongs to the collection of Orthodox Bishop Paweł (whose proper name was Prokop Dobrochotov), deposited in the Scientific and Research Archive of the St Petersburg Institute of the History of the Russian Academy of Sciences. The text of the diary, in Latin and Polish, refers to the events of the Provincial Synod in Zamość in 1720 (25 August–18 September), which is why its editor called it the Diary of the Synod of Zamość. It was published in accordance with the contemporary principles of editing historical sources, and is preceded by an extensive introduction discussing the text and introducing Father Antoni and the historical context of related events. The diary belongs to the written narrative sources created en masse among the clerical and lay elite of the Kyiv Metropolitan Archdiocese. It is an act of public law and an official document of the Basilian Order, and its text consists of chronicler's notes on the events of the synod, descriptions of its sessions and deliberations, Zawadzki's activities as the protoarchimandrite of the Order, documents and correspondence of the Roman Curia and the Basilian Order and

* Ihor Skoczylas – dr hab., profesor Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie

¹ Artykuł przetłumaczyli na język polski dr Paulina Byzdra-Kusz i mgr Konrad Byzdra, przy pomocy merytorycznej dr. Iwana Almesa.

official decrees of the protoarchimandrite regarding administrative, economic, pastoral and financial matters.

Keywords: Basilians; protoarchimandrite Antoni Zawadzki; diary; 1720 Synod of Zamość

Translated by Marek Robak-Sobolewski

Wśród wielu związanych z historią zakonu bazylianów rękopisów i starodruków, które zdeponowane są w kolekcji prawosławnego biskupa Pawła (właśc. Prokopa Dobrochotowa)², odnalazłem kronikarskie zapiski protoarchimandryty Antoniego (Zawadzkiego), sporządzone w sierpniu i wrześniu 1720 roku w Zamościu. Nazywam je *Diariuszem synodu zamojskiego*. To unikalne źródło zostało odnalezione w piątym tomie *Dziennika* o. Antoniego, prowadzonym przez hieromnicha od sierpnia 1720 do marca 1724 roku (*Collectaneorum Zawadzicianorum cum Actis Protoarchimandritilibus cum indice*)³. W sumie zachowało się dziewięć tomów *Dziennika*, które obejmują zapiski z lat 1711-1737, jak również summariusze i kopie dokumentów z lat 1695-1705 oraz 1710-1736⁴. Kodeksy te trafiły do kolekcji

² Obecnie kolekcja jest częścią Naukowo-Badawczego Archiwum Petersburskiego Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk. Jej twórca, bp Paweł, w latach trzydziestych i czterdziestych XIX wieku był wykładowcą i rektorem Litewskiego Seminarium Duchownego – początkowo w Żyrowiczach, a potem w Wilnie. W szerszych kręgach naukowych zbiór stał się znany na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku dzięki publikacji kijowskiego historyka Wasyla Uljanowskiego, który sporządził jego inwentarz z komentarzem. V.I. Ul'janovs'kij, *Kolekciâ ta arhiv ėpiskopa Pavla Dobrohotova*, Kiïv 1992. Ponadto w 2012 roku kierowany przez dr. Wojciecha Walczaka Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy w Białymstoku rozpoczął duży projekt mający na celu zdigitalizowanie i upublicznienie całej kolekcji Dobrochotowa. Część tych materiałów przedstawiono już online na stronie Repozytorium Cyfrowego Poloników: *Kolekcja Pawła Dobrochotowa*, https://fbc.pionier.net.pl/search#fq={!tag=dterms_accessRights}dterms_accessRights%3A%22Dost%C4%99p%20otwarty%22&q=dc_subject%3A%22Kolekcja%20Paw%C5%82a%20Dobrochotowa%22 (dostęp: 28.08.2020). Przegląd dokumentów ze zbioru można znaleźć w publikacjach: T.G. Tairova-Ākovleva, *Materialy po istorii Belorussii v Arhive Sankt-Peterburgskogo instituta istorii RAN*, „Studia Slavica et Balcanica Petropolitana”, (2009) No. 1-2, s. 203-208; W. Walczak, *Polonika z kolekcji Pawła Dobrochotowa (nr 52) z Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu*, w: *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2010, s. 197-239.

³ Naučno-issledovatel'skij arhiv (Russkaâ sekciâ) Sankt-Peterburgskogo instituta istorii Rossijskoj akademii nauk (dalej: ASPbII), kol. 52, op. 1, ed. hr. 350, k. 6-15v. Por. Ul'janovs'kij, *Kolekciâ ta arhiv*, s. 187.

⁴ Tom 1: *Collectaneorum Zawadzicianorum cum praefico elencho contentorum* – zbiór dokumentów i listów z lat 1695-1705 i 1710 roku (ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 346, k. 1-103); tom 2: *Collectaneorum Zawadzicianorum cum indice alphabetico ad finem posito* – zapiski z lat 1711-1713 (tamże, ed. hr. 347, k. 1-122); tom 3: *Collectaneorum Zawadzicianorum cum indice alphabetico in fine posito* – zapiski z lat 1713-1714 (tamże, ed. hr. 348, k. 1-210); tom 4: *Collectaneorum Zawadzicianorum una cum Actis Protoarchimandritalis Officii inchoate a [d]ie 23 7br[is] Anni 1719 cum indice ad finem posito* – zapiski prowadzone od stycznia 1718 do sierpnia 1719 roku (tamże, ed. hr. 349,

bp. Pawła z biblioteki bazylińskiego monasteru w Żyrowiczach, gdzie odnotowano je już w połowie XVIII wieku⁵.

Autor *Diariusza synodu zamojskiego i Żywotu Leona Kiszki* o. Antoni był przedstawicielem nowego pokolenia duchownej i intelektualnej elity Kościoła unickiego – wykształconego w monastycznym nowicjacie i kolegiach papieskich zgodnie z ideałami bazylińskiej pobożności sformowanymi przez Józefa (Welamina) Rutskiego. Na przełomie XVII i XVIII wieku to pokolenie mnichów było świadkiem rozkwitu Zakonu Świętego Bazylego Wielkiego i początków odrodzenia unii na ziemiach ukraińsko-białorusko-litewskich. Choć o. Antoni zajmował wysokie stanowisko w hierarchii kościelnej, to nie znamy zbyt wielu szczegółów na temat jego środowiska rodzinnego i życia świeckiego⁶. Wiadomo jednak, że pochodził z rodziny duchownego, która zamieszkiwała ziemię brzeską. Jego ojciec, ks. Teodor Zawadzki, wspomniany był w latach 1665-1667 jako proboszcz parafii unickiej we wsi Piszcz z eparchii włodzimiersko-brzeskiej⁷.

Zgodnie z odnalezioną ostatnio rękopiśmienną *Metryką profesorów monasteru w Byteniu* przyszły protoarchimandryta urodził się ok. 1669/1670 roku, a na chrzcie otrzymał imię Alexander⁸. Miał co najmniej dwóch braci – starszego Juliana (imię

k. 1-215); tom 5: *Collectaneorum Zawadzianorum cum Actis Protoarchimandritilibus cum indice* – zapiski prowadzone od sierpnia 1720 do marca 1724 roku (tamże, ed. hr. 350, k. 1-385); tom 6: *Collectaneorum Zawadzianorum cum Actis Protoarchimandritilibus cum indice* – zapiski z lat 1724-1726 (tamże, ed. hr. 351, k. 1-260); tom 7: *Collectaneorum Zawadzianorum cum Actis Protoarchimandritilibus officio cessantibus a[n]no [d]ie 16 8br[is] cum indice* – zapiski z lat 1726-1729 (tamże, ed. hr. 352, k. 1-245); tom 8: *Collectaneorum Zawadzianorum* – zapiski z lat 1729-1731 (tamże, ed. hr. 353, k. 1-219); tom 9: *Collectaneorum Zawadzianorum* – zapiski prowadzone od 1732 do 23 lutego 1737 roku (tamże, ed. hr. 354, k. 1-123).

⁵ Poświadcza to wymowny zapis w urzędowym języku ruskim: „Siâ Kniga èst’ z Bibliotèki Monastyra Žirovickogo Činu S[vâ]togo Vasiliâ Velikogo 1758 Anno podpisana” (ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 347, k. 3-15).

⁶ Niestety za błąd należy uznać utożsamienie przez poprzednich badaczy protoarchimandryty o. Antoniego (Zawadzkiego) z innym bazylianinem – Antonim (Zawadzkim), który pochodził z prawosławnej rodziny z Pogorza i zmarł w tym czasie w Chełmie. Wspomniany jest on w *Rękopisie Leona (Kiszki)*, który pisał życiorysy swoich współbraci. Zob. Central’nij deržavnij istoričnij arhiv Ukraïni, f. 201, op. 4b, spr. 421, s. 290 (według starej paginacji). Błąd ten popełnił w szczególności Meletius M. Wojnar: M.M. Wojnar, *De Protoarchimandrita Basilianorum (1617-1804)*, Romae 1958, s. 278.

⁷ Notkę biograficzną duchownego można znaleźć w publikacji: D. Lisejčykaŭ, *Svâtar u belaruskim socyume: prasapagrafîâ ŭniackaga duhavenstva 1596-1839 gg.*, Minsk 2015, s. 252.

⁸ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 377, k. 43-43v; Österreichische Nationalbibliothek in Wien, Handschriftensammlung, Series nova (dalej: ÖNB), cod. SN-3847, Visitatio monasterii Bytenensis peracta a die 20 octobris 1736, k. 33. Odkrycie autentycznych dokumentów dotyczących o. Antoniego (Zawadzkiego) jako hieromnicha zakonu bazylianów każe odrzucić tezę, jakoby pochodził z Wilna lub województwa wileńskiego. Por. rozważania na ten temat: M.M. Wojnar, *Basilian Scholars and Publishing Houses (XVII-XVIII)*, „Analecta OSBM”, 9 (1974) z. 1-4, s. 76. Jako pierwszy informacje biograficzne o o. Antonim (Zawadzkim) przytoczył bazyliński kronikarz z ostatniej ćwierci XVIII wieku Ignacy (Stebelski): I. Stebelski, *Dwa wielkie światła na horyzoncie połockim z cieniów zakonnych powstające czyli Żywoty śś. panien i matek Ewfozyny i Parascewii zakonnic i hegumenij, pod ustawą ś. o. Bazylego Wielkiego w monastyrze Ś. Spasa za Połockiem żyjących,*

świeckie: Jan, 1657-1714/1715) i młodszego Kazimierza (imię świeckie: Konstantyn, 1671-1712), którzy także zostali hieromnichami zakonu bazylianów⁹. W wieku 20 lat, a dokładniej 19 czerwca 1689 roku, wstąpił do klasztoru w Byteniu i odbył tam nowicjat, by już po roku, 20 sierpnia 1690 roku, złożyć śluby zakonne i przyjmując imię Antoni (z tego czasu zachował się jego autograf: „Antonius Zawadzki, Ord. D.B.M., professus”) jako duchowny Kościoła unickiego („sacerdotis ritus graeci”) ¹⁰. Następnie wstąpił do Kolegium Jezuitów w Wilnie, gdzie w listopadzie 1691 roku uzyskał stopień bakałarza, a na początku lipca 1693 roku – magistra, być może kontynuując naukę w murach tego ośrodka¹¹.

W źródłach z początku XVIII wieku o. Antoni figuruje jako wikary (namiestnik) klasztoru w Byteniu. W tym czasie hieromnich przeżył prawdziwy wstrząs związany z wydarzeniami wielkiej wojny północnej, gdy wojska szwedzkie zajęły Byteń i zmusiły zakonników do zapłacenia ogromnej kontrybucji. Aby to zrobić, o. Antoni pożyczył w 1706 roku od miejscowych Żydów 1200 polskich złotych na okup za klasztor¹². W 1703 roku wziął udział w XXV Kapitułe Nowogródzkiej¹³, a w protokołach następnej kapituły w Białej z 1709 roku odnotowano go już jako ihumena klasztoru w Witebsku (w archieparchii połockiej). Właśnie wtedy otrzymał posadę jednego z konsultorów zakonu bazylianów¹⁴ i mianowany został ihumenem klasztoru Trójcy Świętej w Wilnie (w latach 1718-1720 sprawował tam

z chronologią i przydatkiem niektórych służących do tego pożytecznych krajowych wiadomości z rozmaitych dziejopisów i pism zebranych, t. 1. Wilno 1781, s. LXXIII-LXXIV (w niniejszym tekście wykorzystano lwowskie wydanie tego starodruku z 1866 roku).

⁹ Zachowały się ich życiorysy: Wielebny ojciec Julian Zawadzki (Rossijskaâ nacional'naâ biblioteka (Sankt-Peterburg), Otdel rukopisej, Pol'skoâzyčnye dokumenty, *Diptycha Patrum et Fratrum Ord[inis] S[ancti] Bas[ilii] M[agni] Congregationis tit[uli] S[anctissi]mae Trinitatis defunctorum ab A. 1686 et non omnium, et non omnino servata annorum serie, collecta a R.mo Joanne Olszewski, consultore Ordinis, superiore Torokanensi, continuata vero per Reverendissimum Antonium Zawadzki, exproctoarchimandritam, consul torem et superiorem Torokanensem usque ad annum 1730* (dalej: *Diptycha Patrum et Fratrum OSBM*), s. 82); Wielebny ojciec Kazimierz Zawadzki (tamże). Dane biograficzne dotyczące obu braci zebrał Dzianis Lisieczykau. Publikacja będzie jednym z wyników projektu NCN–2020/39/B/HS3/01232 „Bazylianie prowincji litewskiej w latach 1617-1839”.

¹⁰ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 377, k. 43-43v; *Visitatio monasterii Bytenensis peracta a die 20 octobris 1736* (ÖNB, cod. SN-3847, s. 33). Składam serdeczne podziękowania dr. Dzianisowi Lisieczykauowi z Mińska za informację o tych źródłach.

¹¹ D. Blažejovskij, *Byzantine Kyivan rite students in Pontifical Colleges, and Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1576-1983)*, Rome 1984, s. 164. Zob. też *Wykaz alumnów Seminarjum Papieskiego w Wilnie 1582-1773*, „Ateneum Wileńskie”, 11 (1936) s. 262.

¹² Spłacił ten dług dopiero w 1716 roku. Zob. Rossijskij gosudarstvennyj istoričeskij arhiv, f. 823, op. 3, d. 1171, k. 1.

¹³ *Arheografičeskij sbornik dokumentov, odnosâsihsâ k istorii Severo-Zapadnoj Rusi, izdavaemyj pri upravlennii Vilenskogo učebnogo okruga*, t. 12, sost. P.A. Gil'tebrandt, F.G. Eleonskij, A.L. Mirotnorcev, Vil'na 1900, s. 155.

¹⁴ Tamże, s. 159, 162, 170.

urząd ponownie)¹⁵. W 1710 roku energicznego hieromnicha przeniesiono do Żyrowicz, gdzie pozostał przynajmniej do 1714 roku, prowadząc wizytacje ośrodków zakonnych w imieniu protoarchimandryty bazylianów. W lutym 1714 roku jako konsultor zakonu obecny był na zebraniu hierarchów w Nowogródku, kiedy na metropolitę kijowskiego wybrano Leona (Kiszkę)¹⁶, z którym w przyszłości miał niełatwe relacje.

Podczas zebrania kapituły nowogrodzkiej w 1717 roku nowy protoarchimandryta bazylianów o. Maksymilian (Wietrzyński) powierzył o. Antoniemu urząd wikariusza generalnego¹⁷. We wrześniu 1719 roku w związku ze skandalem spowodowanym niegodnym zachowaniem Wietrzyńskiego o. Antoni na wniosek wspólnoty zakonnej prawie na dekadę (lata 1719-1726 z przerwą) stanął na czele zakonu bazylianów¹⁸. W czasie swej kadencji protoarchimandryta pozostawał w wyczerpującym go moralnie, fizycznie i finansowo sporze z Wietrzyńskim i jego zwolennikami¹⁹, domagając się zwrócenia zakonowi bezprawnie przywłaszczonych funduszy, mienia i dokumentów. Dawny zwierzchnik bazylianów nie pogodził się jednak z utratą władzy i odwołał się do Rzymu, wnosząc o rozpatrzenie sprawy przez Kongregację Rozkrzewiania Wiary. W 1723 roku zgodnie z rozporządzeniem Kurii Rzymskiej o. Antoni musiał nawet na pewien czas ustąpić Wietrzyńskiemu urząd²⁰. Zarówno protoarchimandryta Zawadzki, jak i metropolita Leon (Kiszka)

¹⁵ ASPbII, kol. 52, op. 2, ark. 3, № 189, k. 1; Nacional'nij muzej im. Andreâ Šeptic'kogo u L'vovi, Viddil rukopisnoï ta starodrukovanoï knigi, Rukopisi latins'ki, Rkl-581, k. 5, 11; tamże, Rkl-702, k. 4-5; ÖNB, cod. SN-3845, k. 36; *Akty, izdavaemye Vilenskoj Arheograficeskoj komissiej*, t. 8, Vil'na 1875, s. 184-185 (№ 88); tamże, t. 9, Vil'na 1878, s. 56-57 (№ 15); t. 11, s. 404-405 (№ 129); Wojnar, *De Protoarchimandrita Basilianorum*, s. 279-280.

¹⁶ *Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarussiae*, ed. A.G. Welykyj, P.B. Pidrutchnyj, t. 1, Romae 1979, s. 232 (dok. 133); *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes (1600-1900)*, ed. A.G. Welykyj, P.B. Pidrutchnyj, t. 5, Romae 1981, s. 21, 32, 44-45, 60, 122 (dok. 3, 31, 41).

¹⁷ P.V. Pidručnij, *Īstoričnij naris zakonodavstva Vasiliâns'kogo Činu sv. Josafata (1617-2018)*, Rim-L'viv 2018, s. 185-186; M.M. Wojnar, *De capitulis basilianorum*, Romae 1954, s. 21-22.

¹⁸ *Litterae basilianorum*, t. 1, s. 236-240 (dok. 139-140).

¹⁹ Zob. materiały tego procesu w Rzymie: *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielorussiae spectantia*, t. 3, ed. A.G. Welykyj, Romae 1954, s. 188-189 (dok. 1003); *Litterae basilianorum*, t. 1, s. 246-249 (dok. 148-151); *Supplicationes Ecclesiae Unitae Ucrainae et Bielorussiae*, t. 2, ed. A.G. Welykyj, Romae 1962, s. 169-173, 183-184, 187-189, 191-192, 198-201 (dok. 640-641, 644-645, 662, 666-668, 673, 685-686).

²⁰ W tym czasie opublikowano w Rzymie dwa dekrety Kongregacji Rozkrzewiania Wiary w sprawie procesu Maksymiliana (Wietrzyńskiego) przeciwko metropolicie L. Kiszce i protoarchimandrycie A. Zawadzkiemu: *Sacra Congregatione de propaganda Fidae Excellentissimo Dominico Caesare Florello relatore Congregationis Ruthenae Sanctissimae Trinitatis plurium pro Reverendissimo P. Maximiliano Wietrzyński, epi-mach Protoarchimandrita Congregationis Ruthenorum, etc. contra fiscum, et RPPD Leonem Kiszka, metropolitanum totius Russiae, P. Antonium Zawadzki, (...) facti cum sumario*, Romae 1721; *Sacra Congregatione de propaganda Fidae Excellentissimo Domino Caesare Florello relatore Congregationis Ruthenae Sanctissimae Trinitatis plurium pro Reverendissimo P. Maximiliano Wietrzyński, epi-mach Protoarchimandrita Congregationis Ruthenorum, etc. contra fiscum, et RPPD Leonem Kiszka, metropolitanum totius Russiae, P. Antonium Zawadzki, (...) facti cum sumario*, Romae 1723 (Lietuvos mokslių akademijos Vrublevskių biblio-

uporczywie apelowali do Stolicy Apostolskiej o jak najszybsze rozpatrzenie sprawy Wietrzyńskiego i ukaranie go²¹. Ostatecznie *casus* Wietrzyńskiego rozpatrzony został przez rzymskie dykasterie, które przeprowadziły specjalne śledztwo z udziałem szerokiego grona osób i instytucji²². Były protoarchimandryta zmuszony został do opuszczenia granic metropolii kijowskiej, po czym udał się do Szwajcarii, gdzie przeszedł na kalwinizm.

Na kapitule witebskiej w 1726 roku o. Antoni zrzekł się przewodniczenia zakonowi, zadowoliliwszy się stanowiskiem najpierw protokonsultora, a następnie konsultora bazylianów oraz ihumena w Torokaniach. Pod koniec września 1730 roku przeniósł się do Bytenia, gdzie objął funkcję ihumena (*superior*). Bazyliańscy wizytatorzy, którzy przybyli tam w październiku 1736 roku, zauważyli, że były protoarchimandryta wiedzie pobożne życie zakonne, ma duży wpływ na młodych nowicjuszy i ogólnie „*ex nihil est ad corrigendum*”²³. W maju 1733 roku, kilka lat przed śmiercią (zmarł 15 marca 1737 roku), o. Antoni otrzymał nawet królewską nominację na wakującą unicką archieparchię smoleńską²⁴, ale z powodu śmierci Augusta II do chirotonii hieromnicha nie doszło.

Ojciec Antoni cieszył się zasłużonym autorytetem w Kościele unickim, Kurii Rzymskiej i katolickiej społeczności Rzeczypospolitej jako pasterz, kaznodzieja i sprawny urzędnik cerkiewny. Kijowscy metropolici niezmiennie delegowali na niego specjalne przywileje papieskie, które umożliwiały prowadzenie rozszerzonej działalności administracyjnej i duszpasterskiej. W ten sposób bazyliański dostojnik miał prawo zarządzać duchownymi, którzy spowydali świeckich katolików obu obrządków – łańskiego i bizantyjsko-słowiańskiego²⁵.

Poza dziewięciotomowym *Dziennikiem* ten protoarchimandryta i jeden z ojców synodu zamojskiego pozostawił po sobie także inną spuściznę piśmienniczą, m.in. dotyczącą cerkwi w Byteniu. W 1713 roku dokładnie opisał prześladowania, jakich jego współbracia zakonnici doświadczyli na początku wojny północnej ze strony rosyjskiej armii i cara Piotra I, który osobiście zabił w Połocku kilku hieromnichów. Zatytułowawszy tę relację *Historia o pozabijaniu bazylianów w Połockiej cerkwi przez cara moskiewskiego, etc. w roku 1705tym dnia 30 junia starego*, przesłał ją

teka, Retų spaudinių skyrius, L-18/2-63/1-2). Zob. także: *Litterae basilianorum*, t. 1, s. 236-240, 248-250, 273-292 (dok. 139-140, 150-151, 170-180).

²¹ *Epistolae metropolitaram kioviensium catholicorum: Leonis Kiška, Athanasii Szeptyckij, Floriani Hrebnyckij 1714-1762*, ed. A.G. Welykyj, Romae 1959, s. 64-66 (dok. 47-48).

²² Dotyczące tej sprawy korespondencja i akty Kongregacji Rozkrzewiania Wiary: *Congregationes Particulares Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielorussiae spectantes*, t. 1, ed. A.G. Welykyj, E. Kaminskyj, Romae 1956, s. 127-130 (dok. 61); *Litterae S. Congregationis de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarussiae spectantes* (dalej: *Litterae SCPF*), t. 3, ed. A.G. Welykyj, Romae 1956, s. 130-132, 135-143, 146, 148-150, 161-162, 176, 179 (dok. 1198-1200, 1204-1205, 1207-1209, 1215, 1218-1220, 1234, 1254, 1260).

²³ ÖNB, cod. SN-3847, *Visitatio monasterii Bytenensis peracta a die 20 octobris 1736*, k. 33, 35v; *Litterae basilianorum*, t. 1, s. 302, 313, 319, 330-331 (dok. 187, 191, 193, 201-202).

²⁴ *Epistolae metropolitaram*, s. 192 (dok. 23).

²⁵ Oryginały odpowiednich aktów wydanych przez metropolitę w czerwcu 1711, marcu 1725, maju 1727 i lutym 1730 roku: ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 128, k. 1; tamże, ed. hr. 129, k. 1-1 ob.; tamże, ed. hr. 130, k. 1-1v.

następnie do Rzymu²⁶. W latach 1723-1730 wspólnie z o. Janem (Oleszewskim) układał też żywoty zmarłych bazylianów znane jako *Dyptyki* czy *Katafalki*²⁷. W swoim słowie do czytelnika przywołuje liczne informacje biograficzne, dzięki którym możemy dokładniej prześledzić jego służbę zakonną.

Diariusz synodu zamojskiego, prowadzony przez protoarchimandrytę bazylianów od 25 sierpnia do 18 września 1720 roku, należy do pisemnych źródeł narracyjnych, które w ostatniej ćwierci XVII wieku tworzone były masowo w środowisku duchownych i świeckich elit metropolii kijowskiej. Pojawienie się tych dokumentów świadczy o przyswojeniu przez unickich mnichów zachodniej, łacińskiej praktyki prowadzenia ksiąg czynności pontyfikalnych (*libri functionum pontificalium*), które w połączeniu z zapisami kronikarskimi o charakterze prywatnym i instytucjonalnym szeroko stosowano w Kościołach rzymskokatolickim i protestanckim. Jednocześnie – podobnie jak cały *Dziennik* – *Diariusz synodu zamojskiego* jest także aktem prawa publicznego i oficjalnym dokumentem zakonu bazylianów. Rejestrowano w nim działania protoarchimandryty oraz inną dokumentację kancelaryjną, która automatycznie nabierała statusu urzędowego. Innymi słowy, *Diariusz* może być zakwalifikowany jako egodokument o treści biograficznej, a także księga korespondencji wychodzącej i przychodzącej typu prywatnego i publicznego. W kronice synodu zamojskiego widoczna jest pewna konsekwencja zapisów, które tworzone były w pierwszej osobie, a w komponencie narracyjnym wyraźnie widać subiektywizm, a nawet emocje. Szczególnie widoczne jest to w przypadku opowieści o kontaktach z ówczesną głową Cerkwi unickiej i nuncjuszem apostolskim – najważniejszymi uczestnikami synodu 1720 roku.

Wszystkie dokumenty i zapisy kronikarskie w *Diariuszu synodu zamojskiego* datowane są zgodnie z kalendarzem gregoriańskim. Prowadził go własnoręcznie o. Antoni i tylko kopia listu prefekta Kongregacji Rozkrzewiania Wiary do metropolity Leona (Kiszki)²⁸ została wpisana innym, wyraźnym kaligraficznym charakterem pisma, prawdopodobnie przez osobistego sekretarza protoarchimandryty o. Patryka (Żurawskiego / Żyrawskiego). Pomiędzy kartami 13 i 15 *Diariusza* wklejona została niepoświadczona kopia rozporządzenia (dekretu) o. Antoniego w sprawie zaktywizowania działalności duszpasterskiej przez hieromnichów zakonu bazylianów (katechizacji świeckich) na terenie metropolii kijowskiej, rozesłanego z Zamościa 16 września 1720 roku do ihumenów wszystkich monasterów²⁹. Ówczesna praktyka kancelaryjna bazylianów wskazuje, że kopię tego dekretu mógł sporządzić sekretarz zakonu o. Antoni (Tomiłowicz).

Zapisy w *Dzienniku* prowadzone były niedbałym pismem odręcznym (brązowym atramentem), przeważnie po łacinie i tylko tematyczne nagłówki notatek i aktów (w sumie 31) oraz trzy dokumenty sporządzone zostały w języku polskim.

²⁶ *Monumenta Ucrainae historica*, t. 5, collegit A. Šeptyckij, ed. J. Slipyj, Romae 1968, s. 14-26 (dok. 15).

²⁷ *Diptycha Patrum et Fratrum OSBM*, s. 3-149v. Różne redakcje i wykazy tych bazyliańskich żywotów zgromadzone są w Archiwum Petersburskiego Instytutu Historii RAN: ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 266, 285, 305, 324-327, 361, 363.

²⁸ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 350, k. 9.

²⁹ Tamże, k. 14-14v.

Poszczególne zapisy kronikarskie i akty wypunktowane są łacińskimi literami. Marginesy stron wyznaczone zostały prostymi liniami, a na niektórych kartach widać ślady plam atramentu (k. 7, 7v, 8, 8v, 15). Nagłówki do poszczególnych zapisów zamieszczone zostały przez autora na marginesach rękopisu już po sporządzeniu *Diariusza*. Wyraźnie wskazuje na to późniejszy komentarz o. Antoniego obok notatki z 9 września 1720 roku, w którym czytamy, że jedna z transakcji pieniężnych rozpatrywanych na synodzie została pomyślnie zrealizowana następnego roku: „Ale się potym wróciła w roku 1721, *hic pagina 201b*”³⁰.

W ten sposób autor precyzował i korygował swój *Dziennik*. Potwierdzają to liczne poprawki korektorskie protoarchimandryty na marginesach kodeksu (szczególnie odnośnie do dat, jak na karcie 9 i innych) oraz przekreślone fragmenty tekstu (k. 6v, 7, 7v), które uznał za nieaktualne lub błędne. Na przykład na karcie 10v została wykreślona (zamalowana) znaczna część zdania z dwóch linijek o nieodbyciu się sesji synodu 29 sierpnia „propter pestam et propter debilitatem Ill[ustrissimi] D[omini] metropolitani”³¹. Gdy po przejrzeniu swoich notatek z synodu o. Antoni zorientował się, że pod datą 10 września omyłkowo zdublował informację o chirotonii biskupa pińskiego Teofila (Godebskiego), o której była już mowa przy opisie tego wydarzenia pod datą 8 września (kiedy to w istocie odbyły się święcenia biskupie), wykreślił ten fragment *Dziennika*³².

Jeżeli chodzi o wiarygodność i dokładność informacji zapisanych w *Diariuszu*, to rzetelne zestawienie ich z narracją na temat działań i postanowień synodu zamojskiego opublikowaną w 1724 roku w Rzymie przez Kongregację Rozkrzewiania Wiary³³ pokazuje pełną zbieżność. Wyjątkiem jest chyba tylko błędne datowanie rozpoczęcia drugiej uroczystej sesji synodu: inaugurowano ją nie 2 września, ale dzień wcześniej³⁴. Podobnie liczne opisane przez o. Antoniego wydarzenia, których był świadkiem podczas tego cerkiewnego zgromadzenia, odpowiadają ówczesnym realiom. Treść żywotu jednego z najważniejszych uczestników synodu – metropolity Leona (Kiszki), spisane przez o. Antoniego na początku 30. lat XVIII wieku na podstawie notatek z piątego tomu *Dziennika*, skrupulatnie odzwierciedla tematykę i chronologię jego relacji z głową Cerkwi unickiej³⁵, przedstawione w *Diariuszu synodu zamojskiego*.

Tekst *Diariusza* od 25 sierpnia do 18 września ma zasadniczo charakter narracyjny, jednakże znalazło się tu kilka aktów i informacji o charakterze kancelaryjnym. Na cały ten blok tekstowy składają się:

- zapiski kronikarskie na temat bieżących wydarzeń z okresu synodu zamojskiego;
- dokumenty i korespondencja Kurii Rzymskiej i zakonu bazylianów;

³⁰ Tamże, k. 11v.

³¹ Tamże, k. 10v.

³² Drugi z wykreślonych zapisów, choć w warstwie narracyjnej jest powtórzeniem pierwszego, zawiera też uściślone dane na temat miejscowego kanonika łacińskiego, uczestnika chirotonii, który figuruje tutaj jako „canonico zamoyscensi et concionatore ordinario”. Tamże, k. 11-12.

³³ Zob. *Synodus provincialis Ruthenorum habita in Civitate Zamosciae anno MDCCXX*, Romae 1724.

³⁴ Tamże, s. 52-53.

³⁵ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 324, k. 66v-68v.

- oficjalne rozporządzenia protoarchimandryty odnośnie do spraw administracyjnych, gospodarczych, duszpasterskich i finansowych;
- obszerne opisy sesji synodu, posiedzeń, spotkań i narad, a także czynności wykonywanych przez o. Antoniego jako protoarchimandrytę zakonu.

Trzy czwarte objętości *Diariusza* stanowią notatki związane z pełnieniem przez o. Antoniego obowiązków przełożonego zakonu bazylianów oraz jego osobistymi kontaktami z innymi ojcami synodu – przede wszystkim nuncjuszem apostolskim Girolamo Grimaldim, metropolitą kijowskim Leonem (Kiszką) oraz licznymi archimandrytami i ihumenami. Tematyka tych wiadomości obejmuje:

- odbieranie przez o. Antoniego korespondencji z różnych monasterów i rezydencji bazyliańskiej prowincji Trójcy Świętej, a także od prokuratora generalnego bazylianów (z Warszawy, Wilna, Lublina, Mińska, Rakowa, Rzymu, Rohaczowa i Torokań);
- oddelegowanie z Zamościa zakonników na naukę do papieskich kolegiów w Ołomuńcu i Rzymie;
- robocze narady z nuncjuszem, metropolitą, biskupami i bazylianami;
- prywatne i oficjalne spotkania z duchowieństwem i przedstawicielami świeckich elit (odrębne z hr. Potockim 28 sierpnia);
- konflikt z kandydatem na katedrę pińską o. Teofilem (Godebskim) oraz starszym i oficjałem witebskim Augustynem (Lubienieckim), których podejrzewano o grzech symonii i niewłaściwe wykorzystanie funduszy.

Ponieważ analizowany *Dziennik* jest także księgą pontyfikalnych czynności protoarchimandryty zakonu bazylianów, nie dziwi fakt, że znajdujemy w nim wpisy różnego rodzaju dokumentów i oficjalnych listów. Są to:

- *Derelicta*, czyli registr rzeczy zmarłego w lipcu 1720 roku hieromnicha klasztoru w Mińsku Józefa (Czyżewskiego)³⁶;
- list prefekta Kongregacji Rozkrzewiania Wiary o. Giuseppe Sacripantego do metropolity Leona (Kiszki) z 8 czerwca 1720 roku w sprawie o. Maksymiliana (Wietrzyńskiego)³⁷ (wpisanie tej korespondencji do *Dziennika* jest nieprzypadkowe, ponieważ uczestnicy synodu zamojskiego szczegółowo rozpatrywali, zwłaszcza w dniu 12 września, niegodne zachowanie odsuniętego od protoarchimandryctwa w czerwcu 1719 roku Wietrzyńskiego)³⁸;

³⁶ Szczególnie interesujące jest w tym dokumencie zamieszczenie skrupulatnego wyliczenia prywatnego majątku (głównie odzieży i drobnych sum pieniędzy), który należał do bazylianina w pierwszej ćwierci XVIII wieku, w tym ksiąg liturgicznych (tekstów „Muten” oraz wileńskiego półustawu i psalterza), z których na co dzień korzystał duchowny z Mińska. Tamże, ed. hr. 350, k. 8-8v.

³⁷ Tamże, k. 12v.

³⁸ Prefekt Kongregacji informuje metropolitę, że otrzymał akty śledztwa w sprawie nadużyć M. Wietrzyńskiego (przede wszystkim chodziło o defraudowanie bazyliańskich funduszy), i obiecuje pomoc w ujawnieniu bezprawnie wyłączonych z archiwum zakonu bazylianów i wywiezionych do jezuitów w Krakowie aktów fundacyjnych unickich monasterów, zapewniając Leona (Kiszkę), że Kuria Rzymska wyda w tej sprawie sprawiedliwe orzeczenie. Pod koniec czerwca tego roku sekretariat Kongregacji Rozkrzewiania Wiary powiadamiał o napływaniu całego stosu dokumentacji od prokuratora generalnego w Rzymie, metropolity kijowskiego oraz bazyliańskiego protoarchi-

- informacja na temat kanonicznego statusu monasteru w Buczaczu³⁹ i archimandrii Wniebowstąpienia Pańskiego w Mińsku⁴⁰ oraz jurysdykcji protoarchimandryty nad bazylikańskimi archimandrytami⁴¹.

Jak czytamy w piątym tomie *Dziennika* o. Antoniego, przygotowywał się on starannie do udziału w zamojskim synodzie prowincjonalnym. Jeszcze 6 sierpnia 1720 roku, wyjeżdżając z Żyrowicz, zabrał ze sobą z biblioteki miejscowego monasteru trzynaście ksiąg dogmatycznych, eklezjologicznych, kanonicznych i polemicznych. Miały one stanowić dla niego źródło informacji w kontekście procesu omawiania i uchwalania ważnych dla zakonu bazylianów spraw. Zauważmy, że spośród kilkunastu foliów ze zbioru żyrowieckiego jedynie dwie książki o charakterze polemicznym – *Perspectiwa* konwertyty Kasjana (Sakowicza) z 1642 roku oraz *Zwiercadło, albo Zaslona* unickiego władcy pińskiego Pachomiusza (Orańskiego) z 1645 roku – napisane były przez rusińskich autorów z metropolii kijowskiej. Reszta to jedenaście kodeksów prezentujących łacińską tradycję intelektualną, w szczególności teologię posttrydencką i prawo kanoniczne

mandryty, a w przededniu synodu zamojskiego materiały te były intensywnie studiowane i omawiane w rzymskich dykasteriach. Litterae SCPP, t. 3, s. 154, 156, 167 (dok. 1226, 1230, 1241).

³⁹ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 350, k. 6v. Kwestia statusu monasteru w Buczaczu znalazła się w *Dzienniku* z uwagi na złożony proces włączania tej nowo powstałej w 1717 roku bazylikańskiej wspólnoty w skład litewskiej prowincji Trójcy Świętej. Był to w ówczesnej metropolii kijowskiej precedens – pierwszy przypadek w historii eparchii lwowskiej, gdy znajdujący się na jej terytorium ośrodek zakonny przechodził pod jurysdykcję nie miejscowego władcy unickiego, ale protoarchimandryty bazylianów. Â. Stoc'kij, *Buĉac'kij monastir Otciv Vasiliân: na službi Bogovi j Ukraïni. Do 300-littâ zasnuvannâ*, Źovkva 2011, s. 56-57. Innym problemem były trudności z legitymizacją fundacji wojewody bełskiego Stefana Potockiego (1652-1726/1727), której opierali się obaj katolicy arcybiskupi Lwowa – unicki i łaciński, powołując się na postanowienia Soboru Trydenckiego. W celu rozwiązania tych nieporozumień o. Antoni (Zawadzki) spotkał się 28 sierpnia z hrabią Potockim w Zamościu, sporządziwszy zawczasu w swoim *Dzienniku* notatkę informacyjną o fundacji w Buczaczu.

⁴⁰ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 350, k. 7-7v. Pojawienie się w *Dzienniku* informacji o archimandrii Wniebowstąpienia Pańskiego w Mińsku stanowi odzwierciedlenie złożonych procesów wewnętrznych w łonie zakonu bazylianów, związanych z końcowym etapem ogólnie rzecz biorąc skutecznej walki jego kierownictwa z instytucją archimandrii. Od żyrowickich kapituł z 1675 i 1679 roku bazylianie uporczywie domagali się zlikwidowania archimandrii i na początku XVIII wieku osiągnęli w tej sprawie pewne rezultaty. Przede wszystkim statusu tego pozbawiony został monaster w Wilnie. Zob. *Na perehresti kul'tur: Monastir i hram Presvatoï Trijci u Vil'nusi*, red. A. Bumblauskas, S. Kulavičius, I. Skočilas, Vil'nius 2017, s. 131-132; *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, red. A. Bumblauskas, S. Kulevičius, I. Skočiliasas, Vilnius 2017, s. 110-111. Jednocześnie takim obrotem spraw nie byli zainteresowani ani władza królewska, która traciła swój wpływ na mianowanie bazylikańskich dostojników (warszawski sejm walny niejednokrotnie uchwalał konstytucje o restytuowaniu w Cerkwi unickiej archimandrii), ani liczni kandydaci na urząd archimandryty spośród katolickiej szlachty obrządków łacińskiego i wschodniego, których wabiły prestiżowa kariera duchowna i bogate beneficja. Właśnie do tego grona należał o. Augustyn (Lubieniecki) – ihumen witebski i pretendent do urzędu archimandryty mińskiego.

⁴¹ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 350, k. 9v-10.

Kościoła rzymskokatolickiego⁴². Trzeba jednak przyznać, że niektóre z nich – jak naukowe opracowanie greckiego *Euchologionu* dominikanina Jana (Jakuba) Goara (wydrukowanego być może w Paryżu w 1647 roku) czy trzy traktaty o Kościele wschodnim napisane przez absolwenta Papieskiego Kolegium św. Atanazego w Rzymie Greka Leona Allacciego⁴³ – były najlepszymi wzorcami ówczesnej literatury na temat chrześcijaństwa w rycie bizantyjskim. Dla porównania, inny uczestnik synodu zamojskiego o. Parteniusz (Łomikowski), archidiacon soboru św. Jerzego we Lwowie oraz ihumen monasterów w Podhorcach i Złoczowie, razem z innymi księgami liturgicznymi przywiózł do Zamościa wileńskie wydanie unickiego *Służebnika*⁴⁴.

Od 26 sierpnia do 17 września 1720 roku bazylikański protoarchimandryta codziennie opisywał działania podejmowane na synodzie zamojskim (to tylko jedna czwarta całego *Diariusza*). Mimo niewielkiej objętości notatki te zawierają unikalne informacje o przebiegu zamojskiego spotkania, nieodnotowane w żadnym innym źródle, m.in. w oficjalnej edycji dokumentów z 1724 roku. Ogółem chodzi o:

- uroczyste sesje synodu (26-28 sierpnia, 1-2 i 17 września);
- zamknięte (prywatne, wewnętrzne) sesje synodu;
- publiczne działania pontyfikalne i eklezjalne (uroczysty wjazd nuncjusza i metropolity do Zamościa⁴⁵, liturgie sprawowane przez arcybiskupa, chiro-

⁴² Łacińskie kodeksy, które o. Antoni (Zawadzki) zabrał do Zamościa, to: dwa tomy traktatu włoskiego opata Ascanio Tamburiniego opublikowane w Kolonii, wydane prawdopodobnie w Paryżu komentarze Jana Zonarasa do kanonów Kościoła wschodniego, ówczesny kodeks kanonów Kościoła rzymskokatolickiego, zbiór dekretów soborowych doktora teologii z Padwy Ludovico Baila, traktat liturgiczny łacińskiego biskupa Guillaume’a Duranda wydrukowany w Lyonie oraz praca teologiczna protonotariusza apostolskiego i konsultora jednej z papieskich kongregacji Augustyna Barbosy. Zob. A. Tamburini, *De iure Abbatum et aliorum praelatorum tan regularium quam secularium*, t. 1-2, Coloniae Agrippinae 1691; Joannis Zonarae *Commentarii*; *Corpus Iuris Canonici*; L. Bail, *Summa conciliorum omnium ordinata, aucta, illustrata ex Merlini, Joverii, Baronii, Binii, Coriandoli, Sirmundi, aliorumque collectionibus, ac manuscriptis aliquot, cum annotationibus, et controversiis partim dogmaticis, partim historicis, ac verborum indice locupletissimo*, t. 1, Pata-vii 1701; G. Durandi, *Rationale divinarum officiorum, Nunc recens utilissimis Adnotationibus illustratum. Adjectum fuit praeterea aliud Diuinarum Officiorum Rationale ab Ioanne Beletho Theologo Parisiensi, abhinc ferè quadringentis annis conscriptum, ac nunc demùm in lucem editum. Cum duplici, uno prioris, altero posterioris Rationalis Indice locupletissimo*, Lugduni 1672; A. Barbosae Lusitani, *Summa apostolicarum decisionum, extra ius commune vagantium*, Genevae 1650. Por. ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 350, k. 2.

⁴³ Są to następujące traktaty: L. Allatii, *De aetate, et interstitiis in collatione ordinum etiam apud Graecos seruandis ad eminentissimum Principem Franciscus Mariam Brancatium*, Romae 1638; tenże, *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione libri tres...*, Coloniae Agrippinae 1648; tenże, *De Octava Synodo Photiana*. Romae 1662 (inne wydanie: 1666).

⁴⁴ „Służebników znowu dwa druku Wileńskie[go] in folio, z tych ieden w J[ego] M[ości] o[jca] archidyakona, co wził do Zamoscia na synod, y do tych czas nie oddał”. L’vivs’ka nacional’na naukova biblioteka im. V. Stefanika NAN Ukraini, Viddil rukopisiv, f. 3, od. zb. 129, Registr ozdo-by Cerkwi Cathedralney spisany w tejsze katedrze Ś[więteg]o Jerzego Lwowskiej spisany w roku 1719, k. 42. Za informację o tym zapisie serdecznie dziękuję dr. Iwanowi Almesowi z Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie.

⁴⁵ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 350, k. 6.

- tonie władzyki pińskiego Teofila (Godebskiego), mianowanie o. Augustyna (Lubienieckiego) archimandrytą mińskim);
- robocze narady i dyskusje między ojcami synodu.

Zgodnie z treścią *Diariusza* posiedzenia (sesje) nie odbywały się niemal w połowie z 23 dni synodu – 29-30 sierpnia oraz 4, 7, 9 i 12-16 września. Przerwy w obradach wynikały przede wszystkim z zagrożenia rozprzestrzenianiem się w Zamościu dżumy oraz ze stanu zdrowia metropolity kijowskiego i bazylińskiego protoarchimandryty, którzy często chorowali, przez co sesje synodalne były odwoływane albo przesuwane w czasie⁴⁶. Trzy uroczyste sesje, o których rzymskie wydanie *Synodus provincialis Ruthenorum* informuje, że odbyły się 26 sierpnia, 1 września i 17 września 1720 roku⁴⁷, opisywane są przez Zawadzkiego różnie, w zależności od jego zainteresowania ich programem oraz osobistego uczestnictwa. Z napisanego przez protoarchimandrytę *Żywotu Kiszki* dowiadujemy się, że z powodu choroby nie mógł uczestniczyć w ostatnim uroczystym posiedzeniu i wpływać na treść uchwalonych wówczas postanowień⁴⁸.

Pierwsza uroczysta sesja trwała, jak pisze o. Antoni, trzy dni z rzędu – od 26 do 28 sierpnia, przy czym obrady odbywały się w różnych miejscach: w świątyni parafialnej, domu metropolity oraz rezydencji nuncjusza apostolskiego. Niestety sesja ta przedstawiona została w *Diariuszu* za pomocą bardzo suchych zapisów kronikarskich, podających, że przerwano ją z powodu zagrożenia epidemiologicznego w mieście, choroby Leona (Kiszki) oraz poczty, która nadeszła w tych dniach do uczestników synodu (ówcześnie praktykowane było niezwłoczne odpowiadanie na listy, aby można je było wysłać tym samym środkiem transportu – kareta albo dyliżansem).

Druga uroczysta sesja początkowo planowana była na sobotę 31 sierpnia, ale z powodu choroby metropolity kijowskiego przeniesiono ją na niedzielę 1 września. Jak wynika z *Diariusza*, trwała dwa dni – od 1 do 2 września w rezydencji nuncjusza apostolskiego G. Grimaldiego. Protoarchimandryta szczegółowo opowiada o jednym z posiedzeń tej sesji, zorganizowanym pod przewodnictwem nuncjusza 2 września w zamojskiej świątyni pw. św. Mikołaja i Opieki Najświętszej Bogurodzicy.

Kolejną, trzecią uroczystą sesję zapowiedziano na sobotę 7 września, jednak ostatecznie nie została przeprowadzona (o. Antoni nie wyjaśnia dlaczego), a niektórzy bazylianie, rozczarowani tym faktem, wyjechali z Zamościa, nie pożegnawszy się nawet ze swoim protoarchimandrytą.

Na otwarcie ostatniego uroczystego zebrania ojcowie synodu musieli czekać całą dekadę. W *Diariuszu* znajdziemy na jego temat bardzo skąpe informacje: obrady prowadzone były w miejscowej cerkwi unickiej, właśnie wtedy akty synodu prowincjonalnego podpisali nuncjusz apostolski oraz ruscy władcy i archimandryci, a metropolita kijowski, biskupi chełmski i przemyski oraz „prawie wszyscy archimandryci” jeszcze tego samego dnia opuścili Zamość.

⁴⁶ Tamże, k. 6v.

⁴⁷ Czytamy o nich w rzymskim wydaniu dokumentów z synodu zamojskiego: *Synodus provincialis Ruthenorum*, s. 41-52 (pierwsza sesja), 52-54 (druga sesja), 54-55 (trzecia sesja).

⁴⁸ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 324, k. 68.

Oprócz dodatkowych faktów na temat uroczystych sesji ważna jest przytoczona w *Diariuszu* informacja o zamkniętych sesjach wewnętrznych („prywatnych”). Miały one charakter roboczy, mniej formalny, a poświęcone były omówieniu projektów postanowień synodu i różnych kwestii administracyjnych. Ojciec Antoni dokładnie opisuje cztery takie „prywatne” zebrania: z 5, 6, 10 i 11 września. Odbływały się one oczywiście także w innych dniach, a dokumentujący posiedzenia ojców synodu protoarchimandryta nie zawsze wskazywał na ich formalny status⁴⁹.

Inną formą prac synodu zamojskiego były narady zwoływane przez nuncjusza, metropolitę i protoarchimandrytę. Pierwsze takie spotkanie z ojcami z prowincji zgromadzenia Trójcy Przenajświętszej zorganizowane zostało przez o. Antoniego jeszcze 25 sierpnia, a dwa dni później odbyła się „[c]onferentia D[ominorum] ep[iscop]or[um] et caeterorum fuit de mane in hospitio D[omi]ni m[e]tropolitani”⁵⁰. Uczestnicy zebrali się również 6 września w domu gościnnym zwierzchnika Kościoła unickiego⁵¹, aby omówić kwestię połączenia mnichów z nowo nawróconych pod koniec XVII i na początku XVIII wieku eparchii w jedno zgromadzenie bazylikańskie. Tematem narady z 9 września (również zainicjowanej przez metropolitę) było „honorario Ill[ustrissi]mo D[omi]no nuntio, et suis domesticis auditori, et c[eteris]”⁵². Ojciec Antoni przedstawił na tym zebraniu skargę zakonu na archimandrytów owruckiego i tołoczyńskiego, którzy uzurpowali sobie te kościelne urzędy. Leon (Kiszka) prosił z kolei protoarchimandrytę o wyrażenie zgody na archimandryckie święcenia Augustyna (Lubienieckiego), wspieranego przez świecką magnaterię (w szczególności przez kanclerza wielkiego litewskiego kniazia Michała Serwacego Wiśniowieckiego, który bez wiedzy zakonu bazylianów nadał mu prezentę)⁵³.

Również o. Antoni organizował spotkania z różnymi uczestnikami synodu, głównie bazylianami. Dnia 18 września, już po zakończeniu zjazdu, zjawił się na audiencji u nuncjusza G. Grimaldiego i wyłożył watykańskiemu dostojnikowi swoje zastrzeżenia odnośnie do poszczególnych postanowień, które dotyczyły zakonu bazylianów⁵⁴. Protoarchimandrytę najbardziej niepokoiła decyzja o połączeniu w jedną prowincję wszystkich monasterów z eparchii „novam provincia[m] uniant[ur]”. Lokalni władcy uważali, że w skład nowego zgromadzenia mają wejść również te klasztory, które już od dawna należały do prowincji Trójcy Świętej, a bazylianie nie chcieli ich utracić. Nuncjusz zaproponował włączenie argumentów o. Antoniego do dezyderatów Kościoła unickiego adresowanych do Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. Rzeczywiście w ciągu kilku lat takie dezyderaty nadesłane zostały do Rzymu⁵⁵. Ojciec Antoni zaprzeczał także, jakoby archimandria pustynska została oddana pod administrację arcybiskupa smoleńskiego.

⁴⁹ Tylko odnośnie do 9, 14, 15 i 16 września wyraźnie zaznaczył, że w tych dniach „[v]acant synodales sessiones. Ego infirmor”. Tamże, ed. hr. 350, k. 13v.

⁵⁰ Tamże, k. 6-6v.

⁵¹ Tamże, k. 10v.

⁵² Tamże, k. 11r.

⁵³ Tamże, k. 7.

⁵⁴ Tamże, k. 15.

⁵⁵ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 324, k. 68v.

Tematycznie *Diariusz synodu zamojskiego* koncentruje się przede wszystkim na tych wydarzeniach, których świadkiem był sam o. Antoni, oraz na kwestiach, które omawiane były z jego bezpośrednim udziałem czy z jego inicjatywy. Znalazły się wśród nich:

- deklaracja dogmatycznego podporządkowania się uczestników synodu Stolicy Apostolskiej – złożenie katolickiego wyznania wiary⁵⁶ i uroczyste ogłoszenie papieskich bulli, konstytucji i dekretów, m.in. *Jednorodzony Boży Syn (Unigenitus)*, *Przy stole Pańskim (In Coena Domini)* oraz *O immuniecie kościelnym (De immunitate Ecclesiastica)*;
- projekty rozdziałów dotyczących sakramentów świętych i ich udzielania, parochów i parafii, klasztorów i stanu zakonnego, zakonnic, postów i świąt, relikwii, cudów i kultu świętych;
- projekt połączenia monasterów „nowej unii” w jedno zgromadzenie i status dawnych bazyliańskich wspólnot na Wołyniu i Chełmszczyźnie;
- dyskusja z nuncjuszem apostolskim i metropolitą kijowskim na temat jurysdykcji protoarchimandryty zakonu bazylianów nad archimandrytami;
- kwestia seminarium dla całej eparchii oraz środków na jego utrzymanie (legacja metropolity Jerzego (Winnickiego) na 40 000 złotych polskich zabezpieczona na majątku Czapli)⁵⁷.

Diariusz pokazuje niezwykle intensywność i dynamikę soborowych dyskusji na praktycznie wszystkie kwestie z porządku dziennego, które legły potem u podstaw postanowień synodu. W ten sposób zapiski z dziennika o. Antoniego prostują rozpowszechnioną w historiografii tezę, że projekt decyzji podjętych na prowincjonalnym zebraniu w Zamościu przygotowany został zawczasu w Kurii Rzymskiej, a jego uczestnicy nie mieli wpływu na ostateczny kształt aktów i tylko formalnie je podpisali⁵⁸. W rzeczywistości w omówienie zamojskiej reformy angażowało się liczne grono ojców synodu, co wyraźnie potwierdza treść *Diariusza*.

W szczególności w ramach pierwszej uroczystej sesji z 26-28 sierpnia i na posiedzeniach zamkniętych debatowano nad propozycjami do rozdziałów *De fide et confessione fidei*, o siedmiu sakramentach świętych (przede wszystkim Eucharystii) oraz Ofierze Eucharystycznej. Dyskutowane były także delikatne dla Cerkwi ruskiej kwestie symonii wśród kleru, celowości przyjmowania nowego gregoriańskiego kalendarza, a także sprawa ołtarzy przenośnych⁵⁹. Dnia 5 września, na pierwszej z zamkniętych sesji, o których wiemy, rozpatrywane były rozdziały dotyczące hieromnichów i zakonnic oraz proboszczów i seminarium. Poruszono wówczas również drażliwy problem pierwszeństwa między protoarchimandrytą i archimandrytami zakonu bazylianów, który wyniknął w związku z koniecznością podpisania przez wszystkich obecnych na synodzie *Wyznania wiary*. „Prywatna” sesja z 6 września poświęcona zaś została kanonicznemu statusowi mniszek z eparchii wołyńskich

⁵⁶ Tamże, ed. hr. 350, k. 7v.

⁵⁷ Tamże, k. 7, 9.

⁵⁸ Zob. np. rozważania: Ů. Fedoriv, *Zamojs'kij sinod 1720 r.*, Rim 1972, s. 26-27.

⁵⁹ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 350, k. 6v-7.

oraz obecności w kalendarzu liturgicznym święta Współcierpienia Bogurodzicy i uszanowania błogosławionego Jozafata (Kuncewicza)⁶⁰.

Na innych zamkniętych posiedzeniach synodu poruszana była sprawa wkładu eparchii i monasterów w finansowanie seminarium dla kleru świeckiego (od „Przewielebnego protoarchimandryty” wymagano wsparcia tej inicjatywy eparchii). Żywo dyskutowana była kwestia karierowiczostwa o. Augustyna (Lubienieckiego), który pretendował jednocześnie do objęcia katedry w Pińsku i archimandrii mińskiej. Niezwykle intrygująca informacja związana jest z synodalną sesją z 11 września, której uczestnicy skupili się tylko na jednej kwestii – potrzebie „zatrzymania rozpowszechniania książki Kasjana Sakowicza wymierzonej w obrzędy Greków i Rusinów”⁶¹. Żadne inne źródło nie wspomina omawiania na synodzie zamojskim polemicznego traktatu *Perspektywa*, którego wydanie w 1642 roku przyniosło daleko idące skutki dla etosu kijowskiego chrześcijaństwa. Pretekstem do poruszenia tej kwestii w porządku dziennym synodu mogła być inicjatywa kamienieckiej kapituły rzymskokatolickiej, by „przedrukować tę szyderczą książkę”, o czym z oburzeniem pisał w *Diariuszu* o. Antoni. Innymi tematami debat prowadzonych tego dnia były „posty w obrządku greckim”, uciskanie Rusinów przez łańciski kler oraz utrzymanie eparchialnych seminarzystów ze środków zakonu bazylianów, na co protoarchimandryta nie wyraził zgody.

Uczestnicząc w synodzie zamojskim, o. Antoni pełnił jednocześnie obowiązki protoarchimandryty zakonu bazylianów i poświęcał temu większość swojego czasu, co odzwierciedlają odpowiednie zapisy w *Diariuszu*. Są to przeważnie kwestie administracyjne, gospodarcze i finansowe: polecenia budowy, dochodzenia w sprawie działalności niektórych bazylianów, przenoszenie zakonników do innych monasterów, mianowanie wikariuszy i ihumenów poszczególnych wspólnot, przekazywanie i rozdzielanie środków pieniężnych itp. Poza oficjalnymi zarządzeniami zajmował się też innymi bieżącymi problemami zakonu, które wymagały niezwłocznego załatwienia. W dniach 9-10 września wezwał protoarchimandrytę o. Augustyna (Lubienieckiego) na sąd, ponieważ ten samowolnie wybrał sobie klasztor i oświadczył mu, że działał i działa niezgodnie z regułami zakonnymi⁶². Dnia 12 września przyłączył się do wysunięcia kandydatów na wakujące stanowisko archimandryty grodzieńskiego monasteru św. św. Borysa i Gleba⁶³.

Zapisy o. Antoniego odnośnie do sesji synodu, licznych narad i spotkań pokazują jego złożone, a w niektórych aspektach wręcz konfliktowe stosunki z ówczesnym zwierzchnikiem Cerkwi unickiej. W mających wyraźnie subiektywny charakter notatkach można zauważyć pewną opozycję wobec Leona (Kiszki), który podczas synodu zamojskiego na drodze oficjalnej i prywatnej zmuszał protoarchimandrytę do bolesnych dla niego i zakonu kompromisów. Zasadniczą kwestią, którą inaczej chciały rozwiązać unicka eparchia i bazylianie, było zrzeszenie zakonników z nowo nawróconych władcy w odrębnym zgromadzeniu oraz ich instytucjonalne

⁶⁰ Tamże, k. 10.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże, k. 7-7v, 12-12v.

⁶³ Tamże, k. 13v.

związki z litewską prowincją Trójcy Świętej⁶⁴. Mówiło się także o pewnej praktyce z czasów W. Rutkiego, a mianowicie o włączeniu bazylianów do działalności administracyjnej i duszpasterskiej w strukturach eparchii oraz metropolii, co tworzyło dodatkowe napięcia między Kiszką i Zawadzkim⁶⁵.

Na temat kontaktów z metropolią kijowskim podczas wspólnego pobytu w Zamościu pisał o. Antoni w dość rozpaczliwym tonie, podkreślając jego złą wolę wobec siebie, jak i całego zakonu⁶⁶. Opozycyjny wobec zwierzchnika Cerkwi unickiej dyskurs skonstruowany przez o. Antoniego w *Diariuszu* nie powinien nas jednak zwieść. Poza subiektywnymi codziennymi zapisami protoarchimandryty znajdziemy tam bowiem szerszy kontekst działania synodu – współpracę białego (świeckiego) i czarnego duchowieństwa czy umiejętność znajdowania porozumienia w najważniejszych kwestiach dotyczących reformy „wiary ruskiej”. O tym duchu solidarności niejednokrotnie wspomina sam o. Antoni, kiedy tydzień przed zebraniem prowincjonalnym we Włodzimierzu na Wołyniu omawia z Leonem (Kiszką) reakcję Cerkwi unickiej na odebrane z Kurii Rzymskiej propozycje co do postanowień synodu⁶⁷ albo zgadza się na nominację o. Augustyna (Lubienieckiego) i stworzenie nowej bazyliańskiej prowincji, albo podpisuje uchwały synodu, choć ma wobec nich istotne uwagi.

Diariusz prezentuje bazyliańską legendę synodu zamojskiego, która stanowi zachwycającą opowieść o ofiarnej służbie swojemu zakonowi oraz stanowczej obronie jego praw i prerogatyw przed unicką eparchią i warszawską nuncjaturą apostolską. Nie przypadkiem spośród dziewiętnastu rozdziałów tematycznych dotyczących postanowień, o których dyskutowano albo które uchwalono na synodzie w 1720 roku, o. Antoni komentuje przede wszystkim te związane ze statusem zakonu bazylianów w Cerkwi ruskiej, reorganizacją jego struktury oraz duchową i intelektualną formacją mnichów. Protoarchimandryta przejawiał też jednocześnie zainteresowanie projektami liturgicznymi, eklezjologicznymi i dogmatycznymi. Zgodnie z regułą *argumentum ex silentio* brak negatywnej reakcji na ich treść w *Diariuszu* dowodzi zgody protoarchimandryty odnośnie do tych kwestii z innymi ojcami synodu zamojskiego.

Tekst *Diariusza synodu zamojskiego* publikowany jest zgodnie ze współczesnymi zasadami edycji źródeł historycznych⁶⁸. Dla lepszego odbioru wprowadzona została współczesna interpunkcja, zdania zgrupowano w akapity, a granice między nimi oznaczono kropkami. Błędne zapisy słów, wątpliwe czy niezrozumiałe pod względem treści miejsca zaznaczono znakiem zapytania i skomentowano, a uwagi krytyczne zamieszczono w przypisach. Fragmenty nieczytelne oznaczone zostały wielokropkiem. Jednocześnie pozostawiono wszystkie słowa niepoprawne grama-

⁶⁴ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 324, k. 68.

⁶⁵ Tamże, k. 67v.

⁶⁶ Tamże, k. 68.

⁶⁷ ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 350, k. 5-6v.

⁶⁸ Zob. *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

tycznie i morfologicznie oraz potoczny, gdy stanowią one ważne świadectwo obecności w bazylikańskim środowisku języków polskiego i łacińskiego. Ubytki tekstu i jego uzupełnienia, fragmenty poprawione w oryginale albo słabo czytelne oraz pomyłki zapisane zostały w nawiasach kwadratowych. Pisownia mała i wielką literą (z wyjątkiem kościelnej i świeckiej tytulatury oraz imion Osób Boskich i nazw rzeczy świętych), a także podział tekstu na poszczególne słowa są zgodne ze współczesnymi regułami pisowni. Nie ujednolicono werbalnego i cyfrowego zapisu liczb. Dokonano natomiast zmian pisowni y na odpowiednie litery zgodnie ze współczesnymi regułami, a litery: o, n, s, c, z pozostawiono bez znaków diakrytycznych.

DOKUMENT ŹRÓDŁOWY

Nr 1

m. Zamość – 1720 r., 25 sierpnia – 18 września

**Fragment *Dziennika* protoarchimandryty zakonu bazylianów
o. Antoniego (Zawadzkiego) z opisem działań
zamojskiego synodu prowincjonalnego
w 1720 roku**

Na synod prowincjalny Zamoyski ja[k] miał bydź i[n]gress⁶⁹.

Die [vigesima quin]ta

Veni cum R[everend]o patre abbate milcensi in Zamoscie; quo die consultatum ab Illustr[issi]mo metropolitano et Ill[ustrissi]mo archiep[iscop]o polocensi et ep[iscop]o chelmensi de modo ingrediendi pro actu synodi provincialis, civit[a] tem Zamoscie; quonia[m] ille ingressus nullum solitum hospitalitatis localis et authoritati metropolitanae conveniens pararet[ur] applausus; quem applausum solus nuper habuit ingressus Celsissimi D[omi]ni nuntii apostolici ut praesidis dictae synodi. Ingressi die [19]⁷⁰ aug[us]ti.

Eadem die patres ex provincia congregationis S[an]ctissimae Trinit[at]is conveniunt, qui erant vocati; et ecclesia Zamoyscensis disponebatur, ad actum solenne[m] ei[us]modi.

A Rakow⁷¹. Eadem die a R[everendo] p[at]re Pachomio Pietruch de Rakow accepi datas die 15 [praese]ntis, qui significat, p[atrem] superiorem die 14 aug[us]ti, occasione acceptae medicinae extinctum R[everendum] p[atrem] Sadok-Preszkiewicz et nihil reliquisse pecuniar[um].

⁶⁹ Nagłówek zapisano na marginesie.

⁷⁰ W oryginale pozostawiono miejsce na datę przyjazdu nuncjusza apostolskiego Girolamo Grimaldiego do Zamościa. Uzupełniono ją na podstawie listu tego watykańskiego dostojnika do Kongregacji Rozkrzewiania Wiary w Rzymie z 22 sierpnia 1720 roku. Archivio Apostolico Vaticano, Segretaria di Stato, Polonia, vol. 149, k. 330-331v.

⁷¹ Zapis na marginesie.

Sessio synodalis publica [pri]ma hac die f[acta]⁷².

Die [vigesima sex]ta

*Vilna*⁷³. Accepi Vilna a p[at]re p[ro]c[ur]at[or]e generali datas die 11 p[rae]sentis, qui [pri]mo significat causam Iatwieskoviensem commodi[us] intentandam esse in subsello castrensi, ad quam munimenta fundativalia, iam esse acticata. [Secun]do [...]cium⁷⁴ velle componere sed meli[us] obtento decreto. [Ter]tio. Ad causam Czereiensem, cit[a]tiones se expediturum.

*Vilna*⁷⁵. Item a R[everendo] p[at]re vicario datas die 10 aug[us]ti qui significat se curaturum cit[a]tionis ad causam Czereiensem. [Secun]do ut inhibeat p[at]er Michałowski celebr[at]ione ad S[an]ctae Ioanne[m] ubi duo apparamenta atterunt[ur]. Eadem die prandiu[m] apud Ill[ustrissimu]m D[ominu]m nuntiu[m].

D[ie] [vigesima septi]ma

Conferentia D[ominorum] ep[iscop]o[rum] et caeterorum fuit de mane in hospitio D[omi]ni m[e]tropolitani. A prandiis vacavit.

*Romam*⁷⁶. Eadem die expediti ad patrem procuratorem p[er] fratres, [pri]mo quod soci[us] p[at]er Polatilo assignat[ur] revocand[us] ex collegio P[ro]pag[and]ae, et in ei[us] locum, ad collegium mittendus, ali[us] p[ro] rhetorica. [Secun]do lapidem et laminas duas B[eatissi]mae Zyrovicensis, imagines 160, Missale promisi mittendum.

*Dług [do] Rzymu posłany za Lebieckiego*⁷⁷. Debitum scutata 42 seu aureos 21 et gr[ossos] 6 misi p[er] man[us] f[rat]ris Czudowski. Wziawszy cambi[u]m u J[egomości] x[iędza] Tromb[e]tego.

*Rakoviam*⁷⁸. Eodem die respond[i] p[at]ri Pietruch, vicario rakoviensi, de p[rae]dictis R[everendi] p[at]ris Sadok-Preszkiewicz, superioris loci.

D[ie] [vigesima octa]va

*Buczacka fundacya ma trudności od łacińskie[go] y ruskiego biskupów*⁷⁹. J[ego] M[ość] P[an] w[o]je[w]o[da] bełski, bywszy strażnik koronny J[ego] M[ość] P[an] Stefan Potocki, wizitowany odemnie przy J[ego] M[ościu] m[e]t[ropo]licie, J[ego] M[ościu] łuckim, J[ego] M[ościu] chełmskim biskupach, conferował o fundacyej swojej Buczacki[ej] proponendo: [pri]mo ratione kościołka quoties convenit J[ego] M[ości] arcybiskupa lwowskiego, y capitulum toties miał deklaracyą, że mieli pozwolić i[n]cessus uczynić do fundacyej Buczackiej, et toties nihil effectis. [Secun]do quod in hac causa conventus J[ego] M[ość] nuntius deklarował, że ten kościółek per provisionem S[an]ctissimi D[omi]ni papae ma cedere do fundacyej bazilianom buczackim. [Ter]tio że J[ego] M[ość] episcop lwowskinie chce dwóch

⁷² Nagłówek zapisano na marginesie.

⁷³ Zapis na marginesie.

⁷⁴ Fragment nieczytelny.

⁷⁵ Zapis na marginesie.

⁷⁶ Zapis na marginesie.

⁷⁷ Zapis na marginesie.

⁷⁸ Zapis na marginesie.

⁷⁹ Zapis na marginesie.

monastyrków o cztery mile od Buczacza erigowanych od babki J[ego] M[ości]ci gospodarówny wołoskiej, nie chce postąpić, aby do klasztoru Buczackiego były affiliowane dla gruntów, które mają te klasztoriki (*które J[ego] M[ości] ep[isko]p ruski facilituje*)⁸⁰, w czym J[ego] M[ości] ep[isko]p lwowski instancyej J[ego] M[ości] m[e]t[ro]p[o]lity conventus tak od J[ego] M[ości] P[ana] w[o]j[e]w[o]dy, jako y J[ego] M[ości] m[e]t[ro]p[o]lity, y J[ego] M[ości] chełmskie[go] y J[ego] M[ości] łuckiego, deklarował, sobie rachować chcąc subordinationem, klasztoru Buczackiego ad regulam concilii Trydentini, quod a religione declaratu[m] J[ego] M[ości]ci.

Synodu sessio [ter]cia⁸¹

Eadem die fuit sessio in residentia Cels[is]s[i]mi D[omi]ni nuntii, in qua consultatum, disputatum, et resolutu[m] super titulo [ter]tio „De fide et confessione fidei”; [quar]to „De Sacramento Baptismi”; [secun]do de symonia iniuncta Ill[ustrissi]mis D[ominis] ep[iscop]is Russiae; [pri]mo de calendario novo recipiendo vel non [...] ⁸² et soluta sessio ad cras pro hora [septi]ma.

D[ie] [vigesima no]na

Vacat sessio synodalis propter pestam et propter debilitatem Ill[ustrissimi] D[omi]ni metropolitani⁸³. Discuteba[n]t[ur] propositiones de S[a]c[ra]m[en]to Confirmationis, et generaliter de Sacris Oleis Chrysmatis et catechumenorum et de forma Sacramento Baptismi⁸⁴. [Secun]do de Eucharistia et Sacrificio Missae, altarib[us] portatilib[us].

Die [trigesima]ma.

Vacat sessio synodalis, propter postam et propter debilitatem Ill[ustrissimi] D[omi]ni metropolitani

*Do Rzymu y Olomunca expediowani bracia*⁸⁵. Eadem die f[rat]res studentes, expediti in viam de Zamość Romam tres, Georgius Bulhak p[ro] theologia, Damianus Czudowski et Artemius Piotrowicz, p[ro] philosophia ad Collegiu[m] Graecum, Olomucium Laurenti[us] Bielecki et Eustachius Ko[v]lenski p[ro] philosophia.

Die [trigesima pri]ma sessio synodalis in eodem loco ad residentiam Ill[ustrissimi] D[omi]ni nuntii in qua discutaban[tur] p[ro]positionis de S[a]c[ra] m[en]tis Paenit[en]tiae et Extremae Unctionis

*Włodzimirski[ej] sumy 12000 periclitant[ur] przez x[ie]dza Bielskieg[o], rektora*⁸⁶. Eadem die coram Ill[ustrissimo] D[omino] metropolitano convent[us]

⁸⁰ Zapis na marginesie.

⁸¹ Nagłówek zapisano na marginesie.

⁸² Pozostawiono wolne miejsce na uzupełnienie słowa.

⁸³ W oryginale zdanie przekreślone.

⁸⁴ Ostatnie pięć słów przekreślone.

⁸⁵ Zapis na marginesie.

⁸⁶ Zapis na marginesie.

V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[ater] Patricius Bielski, archim[an]d[ri]ta owrucensis, ad praesens olim rector collegii Vlodimiriensis; de restituenda inscriptione, super 12000 sumae Vlodimiriensis, data ab Ill[ustrissi]mo D[omino] Winnicki, metropolitano, qui hanc sumam, mutuo acceperat ad solvendam suma[m] p[ro] bonis Czaple. Qui R[everendus] p[ater] Bielski, confess[us] se ab Ill[ustrissi]mo D[omino] metropolitano accepisse illam inscriptionem, sed eam se non habere nec recordari cui consignarent, nisi forte D[omi]no Hulenicki.

P[ro]mocya x[ie]dza Lubienieckie[go] ambitiosissima et ordini iniuriosissima non cessat⁸⁷. Eadem die accepi a R[everendo] p[at]re Lubieniecki, sup[er]iore viteb[scensi], instantiales Cels[issi]mi principis Wiszniowiecki, cancellarii datas die 10 aug[us]ti 1720 qui instat pro eodem: [pri]mo ut advitalis sit superior viteb[scensis]; [secun]do ut archimandrium habeat Minscensem simul; [ter]tio exprimit quod hac conditione, signaverit privilegium R[everendo] p[at]ri Godebski, ut R[everendus] p[ater] Lubieniecki archimandria[m] obtineat cu[m] advitalit[a]te.

Eadem et simul cum p[rae]notatis instantiis, R[everendus] p[ater] Lubieniecki cora[m] Ill[ustrissi]mo m[e]t[ro]p[ol]i[t]a, labem symoniaca[m] incurrisse R[everendum] p[at]rem Godebski circa p[ro]motionem suam ad Pinscensem ep[isco]patu[m] eo quod sex millia imperialiu[m] in Telechany, sibi debitoru[m], obtulerit Cels[issi]mo D[omi]no principi cancellario et c[etera]. Cuius damni quod ipse R[everendus] p[ater] Lubieniecki extiterit causa, ambitiose conquirendo instantias pro se ad eundem ep[isco]patum, retorsit R[everendus] p[ater] Godebski; imo quod contra votum obedientiae et contra a[n]ni votum non ambiendi, recentissime emissum in capitulo Novogrodensi die 24 [septem]bris in an[n]o 1719, duo privilegia p[ro] archimandria Minscensi et pro ep[isco]patu Pinscensi procuraverit in suam personam, et se centis modis procurando, electionem factam a religione in personam R[everendi] p[atris] Godebski impedire, et eludere cassare propter instantias, magnatuu[m] inevitabiles, sumptuose, cum damno monasterii cui praest, contenderit et contendat. Ipse et symoniacus, et ambitiosus et c[etera].

1720 September, die [pri]ma

Et ita in p[rae]sentia Ill[ustrissi]mi D[omi]ni m[e]t[ro]p[ol]itae, R[everendis] s[i]m[us] p[ater] protoarchimandrita, R[everendo] patri Lubieniecki verboten[us] declaravit se non religiose p[ro]cessisse et p[ro]cedere, tam in ambiendo ep[isco]patu quam in procuranda dignit[a]te archimandritali p[rae]cipue iniuriasse respectu religionis, (*archimandria Mińska czemu oddana klasztorowi Ś[więtego] Ducha?*⁸⁸) eo quod archimandriae Minscensis titulus est sublatus et eliminatus per capitulu[m] eccl[esi]ae Zyrovicense in anno 1675 sess[ione] [secun]da, continuatu[m] a S[an]cta Sede Apostolica in anno 1676 die 13 aprilis. Et quidem titulus iste sublatus, et iura illi[us] foundationis, Ascensionis D[omi]ni ecclesiae transfusa in monasteriu[m] S[an]cti Spiritus Minscensenon gratiose, et liberaliter, sed ex quadam iustitia, eo quod religiosi haec iura, iam a tot annis, in alienas manus indebitas distracta non tantum improbo labore, studio indefesso, sed etia[m] pecunia sui monasterii undequaque

⁸⁷ Zapis na marginesie.

⁸⁸ Zapis na marginesie.

conquisita, per lites, et difficult[a]tes, imo et vitae dispendio temperaverunt. Denique quod R[everendus] p[ater] Liubieniecki insolenter tot privilegia reportet pro singulis puniendus iuxta ius commune, et constitutiones religionis.

Sessio synodalis publica secunda⁸⁹

Die [secun]da [septem]bris sessio publica fuit in ecclesia cui praesidebat Cel-s[issi]m[us] nunti[us]. Ill[ustrissi]m[us] D[ominus] metropolita Missa[m] lectam celebravit; post concionem dixit R[everendus] p[ater] Spiridon Iachimowicz mox primum Roma ex Collegio Graeco redux ex themate: „Nonne oportuit te misereri conservi tui”. Sermonem tum nectens de vindicta non sumenda sed venia de iniuriis proximo danda. Tum post concione[m] thronus Ill[ustrissi]mo D[omino] nuntio p[rae]parat[us], dum interim metropolitanus, ep[iscop]i et archiep[iscop]i in mantiis suis et infulis circa altare subsisterent. Tum deinde throno p[rae]parato omnes exiverunt pontificaliter et consederunt; et iterum assurrexerunt, cum praeside, et praesidis clerici intonarunt ex pontificali quae de rubrica, et lectum euangelium: „Ecce ego mitto vos” a diacono. Denique orationes a praeside. Et sequit[ur] consessus ep[iscop]orum omnium, in stallis sitis caeteris assistantib[us] ascendit cathedram (proponente R[everendo] p[at]re Constantino Szacinski, Ordinis Divi Basilii Magni, superiore chomscensi et requirenti, ut legant[ur] casus resonati bullae „Caenae D[omi]ni”; [secun]do decretum „De immunitate ecclesiastica”; [ter]tio bulla „Unigenitus” S[anctis]s[i]mi papae Clementis XI quae omnia legit ex pulpito seu cathedra R[everendis]s[i]m[us] pater Innocentius Pehowicz, archim[andri]ta mi[l]l[censis]; ad extremum subsecuta fidei professio quorundam non paucoru[m] qui nuper, cum aliis, nondum fecissent.

Et soluta sessio ad diem sabbati, quod est dies [septi]ma. Post haec prandium apud Ill[ustrissi]mum D[omi]num metropolitanum omnium cum praeside ep[iscop]orum et abbatum et religiosorum.

Die [ter]tia sessio synodalis, expedivit propositiones de S[a]c[ra]m[en]tis Ordine et Matrimonio

*Torokanie*⁹⁰. Eodem die accepi de Torokanie a V[enera]bili p[at]re superiore datas die 27 aug[us]ti:

*Derelicta summa x[ry]stia Switlickiego ma być oddana Brześciowi z Żyrowicz*⁹¹. [Pri]mo. Circa sumam zyrovicensem, a D[omino] Poluchiński receptam 1500 fl[orenorum] ut ex illa, unum mille restituat[ur] Brestensi mon[a]s[te]rio a m[on]a[st]erio Zyrovicensi, in locu[m] distractae sumae Switliccianaе, et inscriptio synagogae Pruzanensis p[ro] d[ebi]to 1555 florenis redeat retro Zyrovicios; quae pecunia expendi debet p[ro] m[on]a[st]erio Brestensi erigendo.

[Secun]do. P[at]rem Iakowicki monendum et exhortandum petit ut non segniter procedat circa erectione[m] Brestensem.

⁸⁹ Nagłówek zapisano na marginesie.

⁹⁰ Zapis na marginesie.

⁹¹ Zapis na marginesie.

*Minsco*⁹². Eadem die a R[everendo] p[at]re superiore minscensi datas die 19 augusti qui [pri]mo significat p[at]rem Sadok, sup[erio]rem rakoviense[m], die 14 functu[m]. [Secun]do. P[at]rem Sylvanu[m] expeditum iam in Rohaczew et libros derelictos p[at]ris Loszukiewicz illic accepisse ferendos. [Ter]tio. Co[m]munit[a]tem post visit[ati]onem miti[us] pati clausura[m] et p[at]rem Domanski post assumptum vicariatum. [Quar]to. R[everendi] p[at]ris Iosaphatdefuncti derelictorum misit r[e]g[ist]ru[m]. [Quin]to. Circa pulvillum, a me ibi relictum, V[enera]b[il]is Lowickichartulam. Item a R[everendo] p[at]re Domanski relationem de fatiis R[everendi] p[at]ris Rakoviensis. Item a p[at]re Silvano.

*Derelicta x[iędza] Czyżewskiego*⁹³.

R[e]g[iste]r rzeczy pozostałych W[ielebnego] o[ł]jca Iosafata Czyżewskiego, zeszłego w roku 1720 d[zie] 19 jula w Mińsku

Rasa francuskiego sukna nadnoszona; studentowi Przyńskiemu.
Sotanna sztametowa nowa kirem podszyta; ad dispo[siti]onem R[everen]d[is]s[im]i.
Kaptur komzetowy nadnoszony; item.
Kaptur sztametowy stary; na mego włożony.
Pas szeroki łyczkowy; oddany któremuś x[ię]dzu.
Raska kamowa przynoszona.
Czapek bobrowych dwie; z szynkim y wązkim bobre[m].
Podkapek.
Kaftan pułsztametowy; na mego ułożony.
Westikula stara bakanami podszyta.
Kieca stara. Poduszek 2. Poduszki x[iędzowi] Łowickiemu, kieca na laniae.
Koc płótnem podszyty; x[iędzowi] bratu oddany Lemieszewskiemu.
Kolderka dwieczkowa; x[iędzowi] Kowickiemu.
Pechawik bobrem opuszony.
Kapeliuh szary, y mitralka.

Xiegi

Połustaw Wileński; oddany b[ratu] Lemieszewskiemu.
Psałterzyk.
Mutety alias partytury nierewidowane.
Sepet, w nim buse, o dwiema nierewidowane, y huzynka; rozdane kufrы oycom y braci.

Peculium. Expensa z tych p[ie]n[ię]dzy przez x[iędza] starszego stale circa funus et [cetera] złotych 14 groszy 22

Talarów 17.
Pułtalarków 2.
Tynfów 82.

⁹² Zapis na marginesie.

⁹³ Nagłówek zapisano na marginesie.

Czerwonych 3.
Ołtyńnik moskiewski.

*Suma[m] 6000 Gode[b]ska repetit[ur] od J[egomości] x[iędz]a Theofila,
postępującego na ep[archi]ę Pińską⁹⁴*

Eadem die ad vespera[m] causa religionis, contra R[everendum] p[at]rem Theophilum Godebski, n[omi]natum ep[isco]pu[m] pinscense[m] de summa 6000 florenoru[m] et 3000 imperialium legatoru[m] a sua matre ordini pro fundatione Choroborovicensi, et pro fundatione ab ipso R[everendo] p[at]re Theophilo, capitulo g[e]n[era]li Novogrodensi in anno [milesimo septingentesimo decimo septi]mo oblata et suscepta, et a fundatore nedum inscripta, sed multis debitis sup[er] Choroborowicze contractis per ipsum R[everendum] p[at]rem Theophilum. Coram Ill[ustrissi]mis R[everen]d[issi]mis D[omi]nis m[e]t[ro]p[ol]itano, archiep[isco]po poloc[ensi], ep[isco]po chelmensi agitata et conclusa, [pri]mo ut incusat[us] extunc inscribat 6000 post annos duos exolvenda; [secun]do unu[m] mille imperialium inscribat super Choroborovicze et Milaszewiczepost sua fata exolvenda, seu ipsi bonis, occupandis; [secun]do ut hanc inscriptionem extunc recognoscat, in castro Krasnostaviensi, ante consecrationem.

Die [quar]ta⁹⁵

In Torokanie⁹⁶. Expedivi responsa cum resolutione ad V[enerabilem] p[at]rem p[ro]consultorem circa sumam Brestensem et Zyrovicensem. Item Minscum ad V[enerabilem] p[at]rem superiorem, responsa. Ad suu[m] vicarium.

In Rohaczow⁹⁷. Item ad R[everendum] p[at]rem Silvanum, vicarium rohaczowiensem, ut sit patiens.

Brestam⁹⁸. Item ad p[at]rem Iakowicki, superiorem brestensem, ut erigat monasterio saltem aliqua[m] habitatio[n]em ante hyemem, et ut sit vicario suo alias religioso digno altiori gradu, gratiosus, et sumptum p[ro] erectione monasterii apud V[enerabilem] A[dmodum] R[everendum] p[at]rem torocanensem esse actu.

*Copia literaru[m] ab Em[inentissi]mo D[omi]no praefecto
S[acrae] Congr[eg]at[i]onis de propaganda fide praefecto Iosepho
Sacripante card[inali] a[n]no 1720 die 8 iunii datarum.
X[iędz] Wietrzyński sprawę opisuje. Cardinalis
praefectus do x[iędz] metropolity⁹⁹*

Acta causae p[at]rum Maximiani Wietrzyński et Firmiani Wolk, una cum peculiari facti informatione Sacrae huic Congregationi ab amp[litudine] tua per manus patris Stephani Trombetti prompte transmissa accepim[us], de iis maturo praecedente examine, rectum prout iustitiae ratio postulat iudicium apto tempore

⁹⁴ Nagłówek zapisano na marginesie.

⁹⁵ Poprzednie słowo *[ter]tia* przekreślono.

⁹⁶ Zapis na marginesie.

⁹⁷ Zapis na marginesie.

⁹⁸ Zapis na marginesie.

⁹⁹ Nagłówek zapisano na marginesie.

prolaturi. Neque est cur ipse suspiceris quod praefati patres obicem ponere studuerint p[at]ri pro[curato]ri g[e]n[era]li ne hac in causa agere valeat, quasi tibi sit affinitate coniunctus, nulla etenim hactenus super hoc eidem S[acrae] Congregationi ex parte ipsorum vel eorum defensoris, deducta fuit exceptio. Quo vero ad authographa scripturarum et foundationum ad plura Basiliani Ordinis monasteria spectantia, ab eodem p[at]re Wietrzynski in [grave]¹⁰⁰ eorum p[rae]iudicium prout amp[litudo] tua asseruit sublata, curam omnem impendere, ut ea quantocius in lucem prodant[ur] ac p[rae]fatis monasteriis restituantur, Em[inentissim]i patres non praeterrmittent. Caeterum quoad spirituales quarundam ruthenor[um] diaecesiu[m] indigentias iis in proxima provinciali synodo opitulante Deo, plenissime subventum iri confidimus teq[ue] in tam necessarium sanctumq[ue] opus, eo, quo eximie polles, religionis studio ecclesiasticae[que] disciplinae zelo nedum ad animarum Christi sanguine redemptarum salutem paranda[m] verum etiam ad nationis tuae maius in dies incrementum, et decus pro viribus promovendum, annisurum¹⁰¹ fore speramus. Porro haec sunt quae tibi meis hisce literis nomine antedictae congregationis brevi rescribenda putavi et amp[litudini] tuae summam a Deo opt[imo] max[imo] incolumitatem enixe precor.

Amp[litudinis] tuae. Romae, 8 iunii 1720¹⁰².

Die [quin]ta¹⁰³

Synodalis sessio privata¹⁰⁴.

Sessio synodalis, tractavit de regularibus, de monialibus

Eadem die sessio data su[m]mae seminarialis Przemyslensis 40 m[illia] a nobis ad seminarium p[atrum] teatinor[um], Leopoliensiu[m], consentientibus in idem Ill[ustrissim]is et R[everendissimis] D[ominis] metropolitano, et ep[iscop]o przemysliensi, quam subscripsit Revere[n]d[issim]us p[ro]toarchim[and]rita, V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[ater] Basilius Procewicz, consultor ordinis, V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[ater] Demetrius Zankiewicz, consultor, V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[ater] Antoni[us] Tomillowicz, ord[in]is secretarius.

Sessio synodalis privata¹⁰⁵

Eodem sessio synodalis fuit, in qua tractatum [pri]mo de parochis; (*Praecedentia protoarchim[and]rity przed archimandritami*¹⁰⁶) [secun]do de praecedentia

¹⁰⁰ Zamieszczając treść listu w *Dzienniku*, pisarz opuścił to słowo. Uzupełniono na podstawie oryginalnego dokumentu. Archivio Storico „De Propaganda Fide” – Congregazione per Evangelizzazione dei Popoli, Litterae S. Congregationis et Secretarii, vol. 109, k. 190.

¹⁰¹ W oryginalnym liście: *arrisurum*. Tamże, k. 190v.

¹⁰² Oryginał listu przechowywany jest w Watykanie: tamże, v. 189v-190v. Wersja opublikowana przez bazylianów: *Litterae S. Congregationis de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarusiae spectantes*, t. 3, ed. A.G. Welykyj, Romae 1956, s. 149-150 (dok. 1220).

¹⁰³ Poprzednie słowo *[quar]ta* przekreślono.

¹⁰⁴ Nagłówek zapisano na marginesie.

¹⁰⁵ Nagłówek zapisano na marginesie.

¹⁰⁶ Zapis na marginesie.

inter p[ro]toarchimandritam et archimandritas, quos haberi p[rae]cedentiam ante p[ro]toarchimandrita[m] praetendebat Ill[ustrissim]m[us] m[e]t[ro]p[ol]itanus, ex eo quod simul p[rae]tenderet esse a iurisdictione p[ro]toarchimandritae ipso ascensu ad titulu[m] archimandriae eximerent[ur] a iurisdictione p[ro]toarchima[n]dritae. Quod p[ro]toarchimandrita in faciem Celsissimo D[omi]no nuntio negavit et sibi iurisdictionem super archimandritas ex primevis constitutionib[us] infamati ordinis debere; (*P[ro]toarchim[an]d[ri]ta składał y karał archim[an]d[ri]tów y ma iurisdikcyę nad nimi*¹⁰⁷) [secun]do ex praxi exercitae iurisdictionis p[ro]toarchimandritae sup[er] archimandritas p[ro]babat, ut in Nicolaum Korsak, archimandritam mscislaviensem, in Stephanu[m] Szeluzinski, braslaviensem, et [Ieroteum]¹⁰⁸ Kudrycki, braslaviensem[m], itidem braslaviensem, qui iudicati et pro delictis suis puniti ac degradati cum essent benedicti in monasteriis privatam vitam finierunt. [Ter]tio praxi praecedentiae usitata in synodo p[ro]vinciali Kobrynsi a[n]no 1626 a die 26 augusti celebrata, in qua post ep[iscop]os p[ro]toarchimandrita locum tenuit, post illu[m] duo vicarii ep[iscop]ales, denique archimandrita mscislaviensis et archimandrita owrucensis.

Itaque Ill[ustrissim]m[us] D[omi]nus nuntius moderando collisionem in subscriptionib[us] synodi, suasit R[everen]d[issim]o, ut si non velit infrascribere salvo iure p[rae]cedentiae, ad decisionem S[anct]ae Sedis Ap[osto]licaе remittendae, in seorsivo solu[m] Professionem fidei subscribat.

*Na seminarium aby provincia contribucyą dawala, nuntiusz koniecznie chce, et responsum negative*¹⁰⁹. Idem Ill[ustrissim]mus D[omi]nus nunti[us] instabat serio, ut ex provinciae nostrae monasteriis contributio fiat pro seminario educandorum seminaristarum dioecesanorum. Respondit R[everen]d[issim]m[us] non posse hoc onus declarare p[ro]pter exhaustam provinciam, et non sufficiente[m] p[ro]videndis religiosiis alumnis ad collegia mittendis. Et quod erigendo studio theologico intra provincia[m] studiu[m] applicet. Denique, ad conferendum cum patrib[us] accepit.

Eadem die R[everen]d[issim]mus p[ro]toarchimandrita conferebat cum patribus de hac contributione; qui omnes et singuli professi se non posse quidq[ua]m e monasteriis conferre, cum non sint pares proventus, educandis misere personis monasterialib[us], et operibus rei p[ub]licae ferendis. Ex relatu ad cras differri deberet.

¹⁰⁷ Zapis na marginesie.

¹⁰⁸ W oryginale pozostawiono miejsce na wpisanie imienia o. Kurdyckiego, archimandryty bractawskiego. Imię tego hieromnicha ustalono na podstawie jego żywotu. Rossijskaâ nacional'naâ biblioteka (Sankt-Peterburg), Otdel rukopisej, Pol'skoâzyčnye dokumenty, *Diptycha Patrum et Fratrum Ord[inis] S[ancti] Bas[ilii] M[agni] Congregationis tit[uli] S[anctissimi] Trinitatis defunctorum ab A. 1686 et non omnium, et non omnino servata annorum serie, collecta a R.mo Joanne Olszewski, consultore Ordinis, superiore Torokanensi, continuata vero per Reverendissimum Antonium Zawadzki, exprotoarchimandritam, consul torem et superiorem Torokanensem usque ad annum 1730, s. 15.*

¹⁰⁹ Zapis na marginesie.

D[ie] [quin]ta.**Sessio synodalis private¹¹⁰**

Sessio synodalis tractabat de monialib[us], de parochis, de seminario erigendo, ad quam erectionem, ut R[everen]d[issi]mus protoarchimand[ri]ta declararet, contributionem ex provincia, (*nunti[us] urget contributionem a provincia¹¹¹*) Ill[ustrissi]m[us] D[omi]nus nunti[us] instabat (ex instinctu Ill[ustrissi]mi D[omi]ni m[e]t[r]o[p]o[litani et archiep[iscop]i polocensis). Et p[ater] protoarchimand[ri]ta provincia[m] excusabat ab hoc onere rationib[us], deniq[ue], accepit ad conferendum cum patribus.

Die [sex]ta.**Sessio synodalis privata¹¹²**

Sessio synodalis tractabat de monialib[us] reliqua idque dioecesum Volynensium. Fidei professionem fecerunt in loco sessionis V[enera]bilis pater hegumenus poczayoviensis cum aliquot aliis hegumenis, et duob[us] ex confraternia stauropigiensi Leopoliensi id est D[omi]n[us] Laszkowski et D[omi]nus [Czesnikowski]. De festis item tractatu[m] p[rae]cipue festo in Lituania et Alba Russia usitato Piacionka, alias Decima, a magna feria [sex]ta quod in memoriam compassionis dolorosae Matris Virginis, officio ad hoc ordinato celebret[ur]. De festo B[eati] M[artyris] Iosafati celebrando die dominico post die 26 [septem]bris iuxta novu[m].

Xi[ę]ż a b[iskup]i praetendunt deberi sibi ex provincia dari theologos. Responsum neg[ati]ve¹¹³. Eodem die Ill[ustrissi]m[us] archiep[iscop]us polocensis intulit quod ep[iscop]i necessario debent habere theologos ad latus suum; atq[ue] insistit ut protoarchim[an]d[ri]ta p[ro]videat. R[everen]d[issi]m[us] protoarchim[an]d[ri]ta respondit se non posse, ac petiit Ill[ustrissimu]m praesidentem non velle obligare ad id onus, cum p[ro]toarchim[an]d[ri]ta soli Ill[ustrissi]mo metropolitano ex nexu obligatus sit p[ro]videre. Ill[ustrissi]m[us] polocensis intulit iesuitam se theologum habituru[m]. P[ro]toarchim[an]d[ri]ta respondit „Etiam”. Et sibi in primis p[ro]videndum incumbit ut monasteria habeant personas doctas ad concionandum ad confessiones ad lectorat[us] et c[etera].

Protoarchimandrita ma iurisdikcyę nad archimandritą¹¹⁴. Notandum¹¹⁵. Nuper in sessione die [quin]ta discussum factum de iurisdictione p[ro]toarchim[an]d[ri]tae super archimandritas et de praetensa ab iisdem praecedentia in ordine synodali. R[everen]d[issi]mus p[ro]toarchimandrita deducebat, in primis iurisdictionem ex eo quod archimandritas p[ro]toarchim[an]d[ri]ta deponebat ut p[atrem] Szeluzynski, braslaviensem, Paulum Korsak, mscislaviensem, et [Ieroteum]¹¹⁶ Kudrycki itidem braslaviensem. Denique quod visitet p[ro]toarchimandrita. Et locum non tantu[m] in capitulo g[e]n[er]ali post ep[iscop]os ante archimandritas sed et in colloquio

¹¹⁰ Nagłówek zapisano na marginesie.

¹¹¹ Zapis na marginesie.

¹¹² Nagłówek zapisano na marginesie.

¹¹³ Zapis na marginesie.

¹¹⁴ Zapis na marginesie.

¹¹⁵ W oryginale słowo podkreślone.

¹¹⁶ W oryginale pozostawiono miejsce na wpisanie imienia o. Kudryckiego.

Lublinensi, et in synodo Kobrynensi p[ro]vinciali, in a[n]no 1626 a die 26 augusti celebrata, post episcopos protoarchimand[ri]ta, deinde duo vicarii absentium episcoporum, denique, mscislaviensis et owrucensis archim[an]d[ri]tae locum habuerunt. Sed Ill[ustrissim]us D[omi]nus metropolitanus respondit, non haberi iurisdictione[m] super archimandritas protoarchimandritam. Et congreg[ati]o[n]em g[e]n[era]lem esse actum domesticum non publicum, talemq[ue] esse actu[m] colloqui[um]. Ill[ustrissim]us D[omi]n[us] nunti[us] respondit inconueniens esse non infulatum praecedere infulatos.

*Zakonnicy wołyńsci, ijako się mają in congregationem unam zebrać, vide Smuka tom[um] VI collect[ionis]*¹¹⁷. Eodem die [sex]ta de mane apud Il[ustrissim]um D[ominum] metropolitanu[m] colloqui ep[iscop]alis discuss[us] fuit de modo redigendi in congregationem unam monachos dioecesum Luceoriensis, Leopoliensis, Premyslensis et Chelmensis qui non incorporat[ur] provinciae nostrae; atque conclusum ut vel eidem congregationi S[anctissim]ae Trinit[at]is incorporarent[ur] et cum electo provinciali, subordinentur generali seu protoarchimandritae, ut in fundamento brevis Urbani VIII suadebat R[everendissim]us protoarchim[an]d[ri]ta [vel etia[m] se]¹¹⁸ paratam faciant provinciam ubi eligant provinciale[m], et pro [vincialis habeat]¹¹⁹ [...] ¹²⁰. Caeterum remissum hoc ad s[acram] congrega[ti]o[n]em definiendum.

*Lublino*¹²¹. Eadem die accepi a r[everendo] p[at]ri lublinensi datas die 4 p[rae]sentis qui petit [pri]mo religiosum unum, (*Derelictum horologium*¹²²) [secundo] declarat, horologium post fata patris Małachowskinon divenditum, et ad me remittendum.

*Zakon z metropolitą certuje o archim[an]d[ri]tach sine consensu benedikowanych Bielsk[i]ego y Jachimowicza*¹²³. Eadem die convent[us] Ill[ustrissim]us metropolitan[us] a p[ro]toarchim[an]d[ri]ta et consultoribus, et requisitus de patribus, Patricio Bielski, et Iosaphato Iachimowicz, insolenter absq[ue] consensu religionis ad titulos archimandriaru[m] evolantib[us], et benedictis; qui Ill[ustrissim]us, primum bibonem et damnificatorem ad 10 m[ilia], alterum mendacem et damnificatorem suos accusavit. De consensu autem non accepto, frustraneam requisitione[m] et c[etera] respectu patris Iosaphat, eo quod p[er]misisset capitulum g[e]n[era]le illum consedissee in capitulis duob[us] (cum tamen ipse praesul hoc noluisset contradicentibus capitularib[us]). De secundo nihil addidit, dissimulando. Contra primu[m] iudicialiter procedere suasit, ut abiudicet[ur].

¹¹⁷ Zapis na marginesie.

¹¹⁸ Ostatnie trzy słowa skreślone.

¹¹⁹ Ostatnie trzy słowa skreślone.

¹²⁰ Kolejne dwie linijki skreślone, nieczytelne.

¹²¹ Zapis na marginesie.

¹²² Zapis na marginesie.

¹²³ Zapis na marginesie.

D[ie] [septi]ma.**Sessio synodalis solemnns quae debuit et p[ro]missa fieri non fuit**

Et patres nonnulli ex p[ro]vincia foras abierunt, uti V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[ater] Demetri[us] Zankiewicz, consultor, superior novogrodensis, insalutato p[at]re archim[an]d[ri]ta, et alii.

X[iędz] Lubienieckiego benedikować na archimandrią Mińska, *x[iędz]* metropolita deklarował¹²⁴. Ill[ustrissi]m[us] D[omi]nus metropolitanus, declaravit R[everendo] p[at]ri Lubieniecki benedictio[n]em in archimandriam Minscensem, die 12 expediendam, contra iura provinciae et sua expressa scripta ad consultorium toties, et ad R[everen]dissimum.

X[iędz] Godebski nie podpisał swojej inscripcyje 14 m[illium] na Choroborowiczach¹²⁵. Eadem R[everen]d[issi]m[us] p[ate]r Godebski noluit subscribere inscriptionem 14 m[illium] super Choroborowicze, prout assecuraverat religionem circa suum ascensum ad ep[isco]patu[m] Pincense[m].

Eadem die P[ro]fessionem fidei subscriptam a religiosis provinciae missam p[er] p[atrem] secretarium non suscepit Ill[ustrissi]m[us] nunti[us] agens ista ad R[everendum] p[atrem] Trombetti pertinere, et nisi in ipsi[us] p[rae]sentia subscriptiones factae forte non suscipienda[m].

D[ie] [octa]va.**Reg[ist]rum Professionis fidei misi per puerum****ad R[everen]d[u]m p[at]rem Trombetti qui suscepit tradendam****D[omi]no nuntio in templo parochiali Zamoyscensi**

X[iędz] Godebski biskupem poświęcony in solemnitas acta¹²⁶. Item eadem die peracta solennitas consecrationis in ep[isco]pum R[everen]di patris Theophili Godebski assistantib[us] Ill[ustrissi]mis D[omi]nis archiep[iscop]o polocensi, ep[iscop]o leopoliensi. Ex clero regulari R[everen]d[issi]mus p[ate]r protoarchim[an]d[ri]ta, V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[ate]r Tomillowicz, secretarius ordinis, superior bytenensis, R[everendus] p[ater] Mihuniewicz, superior zyrovicensis, R[everendus] p[ater] Zurawski, secretari[us] R[everen]d[issi]mi p[ro]toarchim[an]d[ri]tae, R[everendus] p[ater] Szacinski, superior chomscensis, et R[everendus] p[ater] Sylvester Kulczynski. Diaconi. R[everendus] p[ater] Iustinus Kozaczenco, superior werchowiensis, R[everendus] p[ater] Spiridon Iachimowicz, assignatus praefectus scholarum Vlodimiriensiu[m], R[everendus] p[ater] Ignati[us] Kulczynski, s[acrae] th[eologiae] d[oc]tor Roma redux. Considente Ill[ustrissi]mo D[omi]no nuntio in suo throno. Concionatus clericus canonicus R[everendus] D[omi]n[us] [...]¹²⁷.

Denique prandium hospitibus iuxta morem apud ill[ustrissimu]m D[omi]num metropolitanu[m], pro Ill[ustrissi]mo D[omi]no nuntio et archiep[iscop]is, ep[iscop]is et regularibus.

¹²⁴ Zapis na marginesie.

¹²⁵ Zapis na marginesie.

¹²⁶ Zapis na marginesie.

¹²⁷ W oryginalne pozostawiono miejsce na wpisanie nazwiska rzymskokatolickiego kanonika kaznodziei.

X[iądz] Godebski 14 m[ilia] zakonowi assekuruje na Choroborowiczach¹²⁸. Eadem die inscriptionem fecit R[everendus] p[ater] Godebski, n[omi]nat[us], a[n]teq[ua]m consecraret[ur] super bonis Choroborowicze et Milaszewicze suis haereditariis, 14 m[ilia] religioni.

Die [no]na.

Sessio synodalis non fuit

Sed conferentia D[ominorum] ep[iscoporum] de honorario Ill[ustrissi]mo D[omi]no nuntio, et suis domesticis auditori, et c[eteris] dando. Cum aliqui D[omi]ni ep[iscop]i ex suis personis iam dederint, atque duo et non ampli[us] noluerint dare.

*Archimandritae owrucki y tołoczyński coram D[omino] m[e]t[ro]p[ol]i[t]a conveniunt[ur]*¹²⁹. Eadem die supplicavi Illustrissimu[m] D[ominum] metropolitano pro iniuria p[ro]vinciae quod R[everendus] p[ater] Patricius Bielski, in archimandriam Owrucensem extra provincia[m] sine consensu superiorum ascenderit.

X[iądz] Bielski stracił inscripta x[iędza] Winnickie[go] na 12 m[ilia] Włodzimirskiej sumy. Ale się potym wróciła w roku 1721, hic pagina 201b¹³⁰. [Secun]do q[uo]d incriptionem 12 m[ilium] collegii Vlodimiriensis ab Ill[ustrissi]mo D[omino] Winnicki metropolitano accepta[m] ab Ill[ustrissi]mo D[omi]no (prout ipse fassus est ingenue) perdiderit. R[everendus] p[ater] Iosaphat Iachimowicz in archimandria[m] Toloczynense[m] cuius fundatio nulla est in natura reru[m], sine consensu religio[n]is, et conditionate permissus (ad instantias imperiosas Ill[ustrissi]mi et D[ominorum] praelatorum) considerare in loco archimandritali, ut intra bienniu[m] et fundatione[m] recognitam a fundatorib[us] p[rae]sentet, et erectionem faciat monasterii, sub amissione, loci et tituli, archimandritalis. Respondit Ill[ustrissi]mus non se velle seu posse hic diiudicare. Id Vladimirie: quod factum directe ad eludenda[m] instantiam et ut faciat quod placet intra provincia[m] circa interna religionis.

*Ill[ustrissi]m[us] m[e]t[ro]p[ol]ita p[ro]movet ad archim[an]driam Minscensem R[everendum] p[atrem] Lubieniecki*¹³¹. Item Ill[ustrissi]m[us] D[ominus] m[e]t[ro]p[ol]ita induxit omnes ep[iscopos] ut instarent apud R[everend]issimu[m] pro consensu in persona[m] R[everendi] p[at]ris Augustini Lubieniecki quaten[us] archimandriae Minscensi potiat[ur] penes advitalit[at]em superioratus Vitebscensis. Ad quod R[everend]issim[us] et consultor ac secretarius ordinis responderunt negative eo quod titul[us] archimandriae si quis fuerit ante sublat[us] sit et advitalitas Vitebscensis sine dependentia, in calculis sit contra ius commune, et pluralitas beneficioru[m] regularium.

Eadem cit[at]us R[everendus] p[ater] Lubieniecki ad iudiciu[m] R[everend]issim[i] pro ambitiose export[at]is privilegiis, et instantiis emendicatis potentum pro sua administratione¹³² promotione. Quia serum tempus fuit et consultores abfuerunt, iudicium ad cras facta inductione causae pro hora [septi]ma delatum.

¹²⁸ Zapis na marginesie.

¹²⁹ Zapis na marginesie.

¹³⁰ Zapis na marginesie.

¹³¹ Zapis na marginesie.

¹³² Słowo skreślone.

*Roma*¹³³. Eadem die accepi Roma a p[at]re pro[curat]ore litt[er]as datas die 20 iulii quib[us] significat (*x[iqdz]* *Wietrzynski w Rzymie dilacyi zazywa w sprawie swej*¹³⁴) p[at]rem Wietrzynski laborare dilationib[us] in spe[m] quod aliqua documenta ad defensionem s[u]i de Polonia accepturi sint. [Secun]do processum Bialozorovianu[m] nondum copiatum. [Ter]tio ut duos Olomucium alumnos expediam. [Quar]to quod sit avisat[us] de rebus omnib[us], aliis scriptis religiosis p[er] p[at]rem Wietrzynski asportatis. Ea esse apud p[at]res Societatis Cracovienses, et quod illa Romam missuri sint. P[ro] quibus supplicavit procurator S[acrae] Congreg[at]io[n]i, ut ei[us]modi scripta, seu iura maneant ibidem; atque ut scribat[ur] instantia ad s[acram] congreg[at]io[n]em, quatenus iura et munimenta de Cracovia restituant[ur] provinciae.

*Rzyskiej residencyej r[e]g[is]tra p[ro]ventuum et expensorum przyslane*¹³⁵. Item datas die 3 augusti in quib[us] misit r[e]g[is]tru[m] proventuum et expensorum et iustificaci[o]n[es], circa provent[us] et expensa. Et quod a religio[n]e, nullam habuerit accepta[m] discretio[n]em cum tamen ab aliis accipiat, ut D[ominis] ep[isco]pis et metropolitano. [Secun]do socium habere potest et providere ex eleemosyna missali, etsi reliquum ex eleemosina alia supplendum sit. [Ter]tio omnes et ubique locatae res provinciae a p[at]re Wietrzynski asportatae, sequestratae sunt.

D[ie] [dec]i[ma]

Consecratio ep[isco]pi pinscensis Ill[ustrissi]mi Theophili Godebski in ecclesia parochiali Zamoyscensi, ab Ill[ustrissi]mo D[omi]no metropolitano, assistantib[us] Ill[ustrissi]mis archiep[isco]po polocensi, ep[isco]po leopoliensi, in praesentia Ill[ustrissi]mi D[omi]ni nuntii apostolici; concionem dicente R[everen]d[issi]mo D[omi]no canonico zamoyscensi et concionatore ordinario¹³⁶.

Die [dec]i[ma].

Sessio synodalis privata¹³⁷

Sessio synodalis fuit, in qua de contributione pro seminario clericorum saeculariu[m] per contribu[t]io[n]em etiam ex monasteriis provinciae importandam, pro qua Ill[ustrissi]m[us] nunti[us] fortiter institit apud R[everen]d[issi]mu[m], qui etiam porrectis in memoriali, et expositis rationibus, impossibilitatis ad comportandam contributionem dictam cum ipsa provincia sit misera in omnibus fere monasteriis et c[etera].

X[iqdz] *Lubieniecki protoarchimandrita citat[ur] et iudicat[ur] de ambitu*¹³⁸. Eadem R[everendus] p[at]er Lubieniecki citat[us] ad iudiciu[m] p[ro]toarchim[and]ritale pro ambitiosa concurrentia tum ad ep[iscop]atum Pinscensem, [tum ad] archimandriam Minscensem et simul advitalitate superioratus Vitebscensis omnino, et sine omni obligatione liquidationis ac reddendae rationis, umquam. In qua

¹³³ Zapis na marginesie.

¹³⁴ Zapis na marginesie.

¹³⁵ Zapis na marginesie.

¹³⁶ W oryginale cały paragraf skreślony.

¹³⁷ Nagłówek zapisano na marginesie.

¹³⁸ Zapis na marginesie.

causa, quoad punctum episcopat[us] ambiti, iuramento se expurgare quod ipso inscio exportaret[ur] privilegium[um] p[er] M[agnificum] D[omi]num Protasowicz obligat[us]; a quo puncto appellavit ad Ill[ustrissimu]m D[omi]num m[e]t[r]opolita[nu]m. Quoad punctum ambitae archimandriae cum advitalit[a]te superioratus Vitebscensis suspensum decretum ad conferendum cum Ill[ustrissi]mo D[omi]no metropolitano. Et sessio synodalis vacat.

D[ie] [undeci]ma.

Sessio synodalis privata¹³⁹

Sessio synodalis fuit in qua tractatu[m] de libro Cassiani Sakowicz contra ceremonias graecoru[m] et russorum, sarcastice conscriptorum supprimendo cum quidam R[everen]di D[omi]ni clerici, seu capitulu[m] Camenecense, reimprima[r]e eundem sarcasticu[m] libru[m] intendant. [Secun]do de ieiuniis ritus graeci.

*Laciński clerus oprimit graecum*¹⁴⁰. [Ter]tio de oppressionibus, quae clerici ritus nostri, a clero latino, et praecipue, in eo quod a consistoriis latinis non administret[ur] iusti[tia] nostris. [Quar]to iterum de seminaristis secularibus ex provincia alendis; cui puncto R[everen]d[issi]mus et omnes abbates ac superiores nihil declararunt excusando tenuitatem, et indigentia[m] magna[m] monasteriorum.

Die [duodeci]ma

*Minscum*¹⁴¹. Expedivi Minscu[m] ad p[atrem] superiorem, significando periclitari archimandria[m] Minscensem, adeoque omnia iura ut ex nunc evehat in Zyrowicze et ibi obsignata deponat.

*In Bieliczany*¹⁴². Item in Bieliczany ut Hulewicz p[ro]vent[us] anni p[rae]teriti, et saliares pecunias, ac frumentales, deponat apud p[atrem] superiorem minscensem[m] aut etiam asportet in Berezwicz.

*In Berezwicz*¹⁴³. Item ad R[everendum] p[atrem] vicarium berezwicensem ut fratrem H[iczes]ski cum advenerit illuc remittat Vitebscu[m] p[er] vectorem zalesiensem.

*In Zalesie*¹⁴⁴. Item ad V[enerabilem] f[rat]re[m] Lukaszewicz, ut pecunias Zalesienses conservet integras ad meum adventum, sive dispo[siti]o[n]em ulteriorem; [secun]do ut equos qui redituri sunt saginari faciat. Haec expeditu[m] p[er] R[everendum] p[atrem] Zinko Antonium.

*Ca[us]a R[everendi] p[at]ris Procewicz cu[m] R[everendo] p[at]re Saporowicz iudicata a R[everen]d[issi]mo et consultorib[us]*¹⁴⁵. Eadem die causa V[enerabilis] A[dmodum] R[everendi] p[at]ris Procewicz, cum R[everendo] p[at]re Saporowicz, de imperialib[us] 28 et tynfonibus trib[us] ac uno sextone, acceptis ex pecunia actoris ab Ill[ustrissi]mo D[omi]no archiep[iscop]o polocensi. In qua decretum est

¹³⁹ Nagłówek zapisano na marginesie.

¹⁴⁰ Zapis na marginesie.

¹⁴¹ Zapis na marginesie.

¹⁴² Zapis na marginesie.

¹⁴³ Zapis na marginesie.

¹⁴⁴ Zapis na marginesie.

¹⁴⁵ Zapis na marginesie.

ut sequit[ur]. Quoniam V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] Procewicz, c[o]n[sul]t[o]r ordinis, ut penes documenta, quae V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[ater] Saporowicz cora[m] iudicio p[ro]duxit, iuramento comprobet, se vere mutuas dedisse pecunias R[everendo] p[at]ri Wietrzynski, et se recepissee ab eodem ex manib[us] Ill[ustrissim]i D[omi]ni archiep[iscop]i polocensis, suas, sibi a R[everendo] p[at]re Wietrzynski imperiales 28 tynfones tres et unum sextonem; et V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[ater] Saporowicz, ultro se obtulit ad eiusmodi comrobatione[m]. Ideo iudicium p[rae]sens decedit ut penes documenta non convincentia defensione[m] inculpati R[everendi] p[at]ris Saporowicz, iuramento comprobet; et V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[at]er Procewicz plenu[m] ius habeat, requirendi sua, apud que[m] de iure.

Haec iuramentum exactu[m] die [decima ter]tia¹⁴⁶. Rotha iuramenti: „Ego N. invoco D[omi]n[u]m Deum et c[etera] quod ego iure mutuo dedissem R[everendo] p[at]ri Wietrzynski imperiales 28, tynfones tres et unum sextone[m]; et eosdem ut mihi debitos ab Ill[ustrissim]o D[omi]no polocensi ex assignatione R[everendi] p[at]ris Wietrzynski recepi ut meum mihi debitum; sic me De[us] adiuvet”.

Archimandria Grodnensis vacat. Electio fit candidatoru[m]¹⁴⁷. Eadem die Ill[ustrissim]us Domin[us] metropolitanus requisivit a religione personam, ad archimandriam Grodnensem p[ro]movendam, saltem ad p[rae]sens in titulum administratoris. Super quo puncto consulti consultores ordinis V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[ater] Procewicz, c[o]n[sul]t[o]r, superior chelmensis, R[everend]d[issi]m[us] pater Solikowski, archim[an]d[ri]ta kobrynensis, p[ro]to-consultor, V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[at]er Antonin[us] Tomillowicz, ord[ini]s secretari[us], candidatos praeposuerunt: R[everend]d[issi]m[us] p[atrem] Solikowski resignata Kobrynensi, V[enerabilem] A[dmodum] R[everendum] p[at]re[m] Ioanne[m] Oleszewski, p[ro]toconsultorem, superiorem torokanensem[m], R[everendum] p[at]rem Iosephum Saporowicz, superiorem polocensem[m], ea conditione, ut pri[us] exolvat 412 imperiales sumae Dobryhorensi debitos, et per decretu[m] capituli¹⁴⁸ [quar]tu[m] R[everendum] p[atrem] Patriciu[m] Bielski, archim[an]d[ri]tam owrucensem. E contra R[everendum] p[atrem] Innocentiu[m] Charkiewicz, vicariu[m] supraslensem, excluserunt quia non est nostrae provinciae; R[everendum] p[atrem] Iosaphatu[m] Iachimowicz, archimandrita[m] praetensum toloczynensem, ne pro delicto accipiat gratiam.

Archimandria w Mińsku wznowia Ill[ustrissim]u[s] D[omi]nus m[e]t[ro]p[ol]ita Leo Kiszka¹⁴⁹. Eadem die Ill[ustrissim]us D[omi]n[us] Ioseph[us] Lewicki, ep[iscop]us chelmensis, ab Ill[ustrissim]o D[omi]no metropolitano convenit R[everend]d[issi]m[us] circa p[ro]motionem R[everendi] p[at]ris Lubieniecki ad archimandriam Minscensem stante advitalitate superioratus Vitebscensi qui[a] fundator de persona soli[us] R[everendi] p[at]ris Lubieniecki cavit in sua fundatili inscriptio[n]e cum hac cautione (*archimandritae minscensi conditiones datae*

¹⁴⁶ Zapis na marginesie.

¹⁴⁷ Zapis na marginesie.

¹⁴⁸ Ostatnie cztery słowa skreślone.

¹⁴⁹ Zapis na marginesie.

*a religio[n]e*¹⁵⁰), ut (sic et in eadem inscriptione cautu[m] sit, ne advitalis p[ate]r Lubieniecki, ex administratione bonoru[m] illi[us] monasterii teneat[ur] ulli liquidationem et calculum facere) ipse liquidationem faciat singulis annis R[everen]d[issi]mo p[at]ri protoarchim[an]d[ri]tae, sicut et de archimandria Minscensi similiter; [secun]do ut vicarios habeat a R[everen]d[issi]mo protoarchim[an]d[ri]ta institutos tam Vitebsci, quam Minsci qui de p[ro]ventib[us] omnib[us] sciant et calculum faciant R[everen]dissimo. Ad quae pristinae se habens R[everen]d[issi]m[us] et consultores videndo non esse evitabilem archimandriam Minscensem propter instantias magnatu[m], et consensum ab Ill[ustrissi]mo et religione datum condescendit salva liquidatione ut supra, et c[etera].

D[ie] [decima ter]tia

*Romam*¹⁵¹. Expedivi Romam ad procuratorem, responsa. [Secun]do ut expediat p[atrem] Lysyczynski. [Ter]tio ut r[e]g[ist]rum archivi transmittat. [Quar]to ut saltem prima posta significet: quo? cui? q[ua]ndo? q[uo]modo? fundaverit residentiam.

*Lublinum*¹⁵². Item Lublinum ad R[everendum] p[atrem] superiorem ut horologium, et contribu[tio]nem mittat.

*Czerejskie[go] wikariego odmieniono*¹⁵³. Item expedivi in Luhoml ad R[everendum] p[atrem] superiorem ut descendat Czereiam et moveat p[atrem] Bu[n]ikowski in locu[m] ei[us] p[at]rem Hryniewski installet vicariu[m], traditis omnib[us] r[e]g[ist]ris a se et p[at]re Bu[n]ikowski subscriptis.

Eadem die, iuramentum heri decisum V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[at]er Saporowicz expleturus coram officio comparuit, et accessit. Et V[enerabilem] A[dmodum] R[everendum] p[atrem] Procewicz a p[rae]tensione sua liberum declaravit.

*Varsaviam*¹⁵⁴. Eadem ad D[ominum] Roykiewicz ut post 4 septimanas ab hac data postam meam Vilna[m], interim ei dabit[ur], aliq[ua]m Volynia[m], nisi si pachetum aliquid notabile veniat Roma Vilnam mittat.

*In Torokanie*¹⁵⁵. Eadem ad R[everendum] p[atrem] Torokanensem ut ex semi duob[us] millib[us] pecuniae Zyrovicensis a D[omi]no Polubinski apud se depositis 500 florenos extradat V[enerabili] A[dmodum] Reverendo p[at]ri zyrovicensi.

*Su[m]ma x[ię]dza Switlickiego z[ł]o[t]ych 1000*¹⁵⁶. Reliquum mille detineat in deposito ad ulteriorem dispo[sitio]nem; et interim si necesse fuerit aliquid ex hoc mille dare pro erectione Brestensi, et quidem securitate omni cauta circa expensas faciendas.

¹⁵⁰ Zapis na marginesie.

¹⁵¹ Zapis na marginesie.

¹⁵² Zapis na marginesie.

¹⁵³ Zapis na marginesie.

¹⁵⁴ Zapis na marginesie.

¹⁵⁵ Zapis na marginesie.

¹⁵⁶ Zapis na marginesie.

Die [decima quart]a, [decima quin]ta, [decima sex]ta

Vacant synodales sessiones. Ego infirmor.

Die [decima septi]ma.**Sessio synodalis [ter]tia solennis et ultima¹⁵⁷**

Sessio synodalis [ter]tia et ultima in ecclesia loci. Subscripta synodus a praeside D[omin]is ep[iscop]is et abbatib[us]. Et soluta synod[us]

Discessit Ill[ustrissi]m[us] metropolitanus foras, Ill[ustrissi]m[us] chelmensis, Ill[ustrissi]m[us] premyslensis et abbates fere omnes. Et R[everen]d[issi]m[us] protestat[us] c[irc]a p[atrem] Lubieniecki.

Die [decima octa]va

Discesserunt, salutato Ill[ustrissi]mo Domino nuntio, Ill[ustrissi]mi polocensis, leopoliensis, luceoriensis; et abbates dermanensis, dorohobuzensis et owruciensis Patrici[us] Bielski.

Synodum provincialem subscripserunt p[ro]toarchim[an]d[ri]ta et abates¹⁵⁸. Eadem die ego subscripsi seu R[everen]d[issi]mus, synodum post ep[iscop]os et archimandritam czereiensensem, Chrysostomu[m] Fryckiewicz Radziminski. Tunc reliqui et abbates ut dermanensis, leszczynensis et c[eteri], ultimus owrucensis; post illum nemo; neq[ue] subscripsit, praetendens, toloczynensis Iosaphat Iachimowicz.

Item apud Ill[ustrissimu]m D[omi]num nuntium audientia[m] habui cui recommendavi.

Propositio[n]es provinciae contra quaedam statuta synodi provincialis Ill[ustrissi]mo D[omi]no nuntio datae¹⁵⁹. [Pri]mo (inter desideria) ut non p[rae]iudicet iuri provinciae, punctum residentiae pro Ill[ustrissi]mo smolenscensi in Pustynensi monasterio assignatae, ad quod monasteriu[m] ius possessio[n]is plenu[m] habet provincia congreg[at]io[n]is S[anctissi]mae Trinit[at]is cum neq[ue] titulum abbatae habeat. Ad quod punctum Ill[ustrissi]m[us] D[ominus] nuntius non respondit directe, sed it[e]m quaesivit an etiam habeat alium monasterium Ill[ustrissi]m[us] Smolenscensis? Resp[on]di: „Habet S[ancti] Onufrii abbatiā et S[anctorum] Hleb et Borys Polociae”. Subiunxit Ill[ustrissi]m[us]: „Etiam vult manutenere abbatiā[m] Grodnense[m] quam Ill[ustrissi]m[us] m[e]t[r]opolita non vult illi permittere”.

[Secun]do quonia[m] monachi Luceorienses, Leopolienses, Premyslenses in unam congreg[at]io[n]em se redigere volunt et D[omi]ni ep[iscop]i illorum illud concedunt, ut congregati in unam capitulam eligant sibi provincialem convocante at praesidente Ill[ustrissi]mo D[omi]no metropolitano et praesente R[everen]d[issi]mo patre protoarchim[an]d[ri]ta congreg[at]ionis S[anctissi]mae Trinit[at]is. Et quia Ill[ustrissi]mi D[omi]ni ep[iscop]i illorum monachorum loci ordinarii comuni termino expresserunt suam in hoc vol[un]t[at]em, ut dicti monachi suaru[m] dioecesium, congregent[ur] et eligant provincialem; ne videan[tur] praetendere comprehendere, etiam illa monasteria, suaru[m] dioecesium quae iam dudum incorporata sunt provinciae seu congregationi S[anctissi]mae Trinit[at]is, uti sunt: Buczacense

¹⁵⁷ Nagłówek zapisano na marginesie.

¹⁵⁸ Zapis na marginesie.

¹⁵⁹ Zapis na marginesie.

in Leopoliensi; Dermanense, Dubnensia duo et¹⁶⁰ Zydyczynense et Dorohobuzense in Luceoriensi, Chelmense, Lublinense, Turkovicense, Kulemczycense, et alia prout Belzense cum attinentib[us] – in Chelmensi; et ne per taliter avulsa monasteria, congrega[ti]o S[ancitissim]ae Trinit[at]is ferat suae provinciae detrimentum?

Ad desideria synodi provincialis m[e]t[r]o[p]o[lita] debet dare ratio[n]es seu informationes Sedi S[anctae] Apostolicae¹⁶¹. Respondit Ill[ustrissim]us D[omi]n[us] nunti[us]: „Circa desideria synodi, Ill[ustrissim]us D[omi]n[us] metropolitani imprimis debet dare circa singula informationes S[acrae] Congreg[at]io[n]i mittendas ex quib[us] informationibus et datis rationibus ego cum intellexero [...] ¹⁶² illu[m] praetendere, ut [suarum] earu[m] diecesum¹⁶³ o[mn]ia monasteria ad illam¹⁶⁴ novam provincia[m] uniant[ur], [...] ¹⁶⁵ significabo R[everen]d[issim]o p[a]tri, et tum suas rationes, dabit pro congreg[at]io[n]e S[ancitissim]ae Trinit[at]is, ad Sacram Congreg[at]io[n]em; interim qui possessionem habet monasteriorum non potest cogi ut dimittat; sacraque congrega[ti]o discernet et declarabit”.

Seminarium świeckich każe providewać prowincyej nuntius. Responsum neg[at]ive. Soluta audientia Ill[ustrissim]us D[omi]n[us] nunti[us] iterum instabat, ut declarare[m] pro seminario clericoru[m], ex monasteriis provinciae nostrae idque iterum atque iteru[m]. Deniq[ue]¹⁶⁶ R[everen]dissim[us] se excusabat rationib[us] iam antep[ro]positis. Deniq[ue] dixit quando tamen istam declarationem categoricam sit habiturus a R[everen]d[issim]o? Respondi nisi facta conferentia cum Ill[ustrissim]o D[omi]no metropolita, qui annis decem fuit p[ro]toarchim[an]d[ri]ta, et optime statum novit singulorum monasteriorum congreg[at]io[n]is nostrae; que[m] ego n[on]dum novi.

Valedixi et benedictiones accepi ab Ill[ustrissim]o D[omino] nuntio.

ASPbII, kol. 52, op. 1, ed. hr. 350, k. 6-15v. Oryginał, rękopis, języki łańciński i polski.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Archivio Apostolico Vaticano, Segretaria di Stato, Polonia, vol. 149.
 Archivio Storico „De Propaganda Fide” – Congregazione per Evangelizzazione dei Popoli,
 Litterae S. Congregationis et Secretarii, vol. 109.
 Central’nij deržavnij istoričnij arhiv Ukraїni, f. 201, op. 4b, spr. 421.

¹⁶⁰ Ostatnie dwa słowa dopisane nad liniijką.

¹⁶¹ Zapis na marginesie.

¹⁶² Słowo lub wyrażenie zalane atramentem, nieczytelne.

¹⁶³ Słowo dopisane nad liniijką.

¹⁶⁴ Słowo skreślone.

¹⁶⁵ Słowo skreślone, nieczytelne.

¹⁶⁶ Słowo skreślone.

- Kolekcja Pawła Dobrochotowa*, https://fbc.pionier.net.pl/search#fq={!tag=dterms_accessRights}dterms_accessRights%3A%22Dost%C4%99p%20otwarty%22&q=dc_subject%3A%22Kolekcja%20Paw%C5%82a%20Dobrochotowa%22 (dostęp: 28.08.2020).
- Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Retų spaudinių skyrius, L-18/2-63/1-2.
- L'vivs'ka nacional'na naukova biblioteka im. V. Stefanika NAN Ukraïni, Viddil rukopisiv, f. 3.
- Nacional'nij muzej im. Andreâ Šeptic'kogo u L'vovi, Viddil rukopisnoi ta starodrukovanoi knigi, Rukopisi latins'ki, Rkl 581, 702.
- Naučno-issledovatel'skij arhiv (Russkaâ sekciâ) Sankt-Peterburgskogo instituta istorii Rossijskoj akademii nauk, kol. 52.
- Österreichische Nationalbibliothek in Wien, Handschriftensammlung, Series nova, cod. SN 3845, 3847.
- Rossijskaâ nacional'naâ biblioteka (Sankt-Peterburg), Otdel rukopisej, Pol'skoâzyčnye dokumenty, *Diptycha Patrum et Fratrum Ord[inis] S[ancti] Bas[ilii] M[agni] Congregationis tit[uli] S[anctissim]ae Trinitatis defunctorum ab A. 1686 et non omnium, et non omnino servata annorum serie, collecta a R.mo Joanne Olszewski, consultore Ordinis, superiore Torokanensi, continuata vero per Reverendissimum Antonium Zawadzki, exprotoarchimandritam, consul torem et superiorem Torokanensem usque ad annum 1730*.
- Rossijskij gosudarstvennyj istoričeskij arhiv, f. 823.

Źródła drukowane

- Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielorussiae spectantia*, t. 3, ed. A.G. Welykyj, Romae 1954.
- Akty, izdavaemye Vilenskoj Arheografičeskoj komissiej*, t. 8, Vil'na 1875.
- Arheografičeskij sbornik dokumentov, odnosâšihâ k istorii Severo-Zapadnoj Rusi, izdavaemyj pri upravlennii Vilenskogo učebnogo okruga*, t. 12, sost. P.A. Gil'tebrandt, F.G. Eleonskij, A.L. Mirotvorcev, Vil'na 1900.
- Congregationes Particulares Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielorussiae spectantes*, t. 1, ed. A.G. Welykyj, E. Kaminskyj, Romae 1956.
- Epistolae metropolitaram kioviensium catholicorum: Leonis Kiška, Athanasii Szeptyckyj, Floriani Hrebnyckyj 1714-1762*, ed. A.G. Welykyj, Romae 1959.
- Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarussiae*, ed. A.G. Welykyj, P.B. Pidrutchnyj, t. 1, Romae 1979.
- Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes (1600-1900)*, ed. A.G. Welykyj, P.B. Pidrutchnyj, t. 5, Romae 1981.
- Litterae S. Congregationis de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarussiae spectantes*, t. 3, ed. A.G. Welykyj, Romae 1956.
- Monumenta Ucrainae historica*, t. 5, collegit A. Šeptyckyj, ed. J. Slipyj, Romae 1968.
- Stebelski Ignacy, *Dwa wielkie światła na horyzoncie połockim z cieniów zakonnych powstające czyli Żywoty śś. panien i matek Ewfozyny i Parascewii zakonnic i hegumenij, pod ustawą ś. o. Bazylego Wielkiego w monastyrze Ś. Spasa za Połockiem żyjących, z chronologią i przydatkiem niektórych służących do tego pożytecznych krajowych wiadomości z rozmaitych dziejopisów i pism zebranych*, t. 1, Wilno 1781.
- Supplicationes Ecclesiae Unitae Ucrainae et Bielorussiae*, t. 2, ed. A.G. Welykyj, Romae 1962.
- Synodus provincialis Ruthenorum habita in Civitate Zamosciae anno MDCCXX*, Romae 1724.

Opracowania

- Blażejovskij Dmytro, *Byzantine Kyivan rite students in Pontifical Colleges, and Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1576-1983)*, Rome 1984.
- Fedoriv Źrij, *Zamojs'kij sinod 1720 r.*, Rim 1972.
- Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lep-szy, Wrocław 1953.
- Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, red. A. Bumblauskas, S. Kulevičius, I. Skočilas, Vilnius 2017.
- Lisejčkaŭ Dzânis, Svâtar u belaruskim socyume: prasapagrafiâ ũniackaga duhavenstva 1596-1839 gg.*, Minsk 2015.
- Na perehrestì kul'tur: Monastir i hram Presvâtoi Trijci u Vil'nûsi*, red. A. Bumblauskas, S. Kulâvičius, I. Skočilas, Vil'nûs 2017.
- Pidručnij Porfyrrij V., Istoričnij naris zakonodavstva Vasiliâns'kogo Činu sv. Josafata (1617-2018)*, Rim-L'viv 2018.
- Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2010.
- Stoc'kij Âroslav, Bučac'kij monastir Otciv Vasiliân: na službi Bogovi j Ukraïni. Do 300-lit-tâ zasnuvannâ*, Žovkva 2011.
- Tairova-Âkovleva Tat'âna G., *Materialy po istorii Belorussii v Arhive Sankt-Peterburgskogo instituta istorii RAN*, „*Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*”, (2009) No. 1-2.
- Ul'ânovs'kij Vasyl Ī., *Kolekciâ ta arhiv êpiskopa Pavla Dobrohotova*, Kiïv 1992.
- Walczak Wojciech, *Polonika z kolekcji Pawła Dobrochotowa (nr 52) z Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu*, w: *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2010.
- Wojnar Meletius M., *Basilian Scholars and Publishing Houses (XVII-XVIII)*, „*Analecta OSBM*”, 9 (1974) z. 1-4.
- Wojnar Meletius M., *De capitulis basilianorum*, Romae 1954.
- Wojnar Meletius M., *De Protoarchimandrita Basilianorum (1617-1804)*, Romae 1958.
- Wykaz alumnów Seminarjum Papieskiego w Wilnie 1582-1773*, „*Ateneum Wileńskie*”, 11 (1936).

**NOWE ŹRÓDŁO DO DZIEJÓW SYNODU ZAMOJSKIEGO
CERKWI UNICKIEJ: BAZYLIAŃSKI *DIARIUSZ*
PROTOARCHIMANDRYTY ANTONIEGO ZAWADZKIEGO
(25 SIERPNIA – 18 WRZEŚNIA 1720 ROKU)**

Streszczenie

Przedmiotem publikacji jest fragment odnalezionego przez śp. prof. Ihora Skoczylasa *Dziennika* protoarchimandryty zakonu bazylianów o. Antoniego (Zawadzkiego). Źródło należy do kolekcji prawosławnego biskupa Pawła (właśc. Prokopa Dobrochotowa), zdeponowanej w Naukowo-Badawczym Archiwum Petersburskiego Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk. Tekst dziennika, napisany w języku łacińskim i polskim, dotyczy wydarzeń zamojskiego synodu prowincjonalnego w 1720 roku (25 sierpnia – 18 września), dlatego nazwany został przez jego edytora *Diariuszem synodu zamojskiego*. Wydany jest zgodnie ze współczesnymi zasadami edycji źródeł historycznych, a poprzedza go rozbudowany wstęp, omawiający tekst oraz przybliżający osobę o. Antoniego i kontekst historyczny wydarzeń. *Diariusz* należy do pisemnych źródeł narracyjnych tworzonych masowo w środowisku duchownych i świeckich elit metropolii kijowskiej. Jest aktem prawa publicznego i oficjalnym dokumentem zakonu bazylianów, a na jego blok tekstowy składają się: zapiski kronikarskie na temat wydarzeń synodu, opisy jego sesji i porad, czynności Zawadzkiego jako protoarchimandryty zakonu, dokumenty i korespondencja Kurii Rzymskiej i zakonu bazylianów, a także oficjalne rozporządzenia protoarchimandryty odnośnie do spraw administracyjnych, gospodarczych, duszpasterskich i finansowych.

Słowa kluczowe: bazylianie; protoarchimandryta Antoni Zawadzki; diariusz; synod zamojski 1720 roku